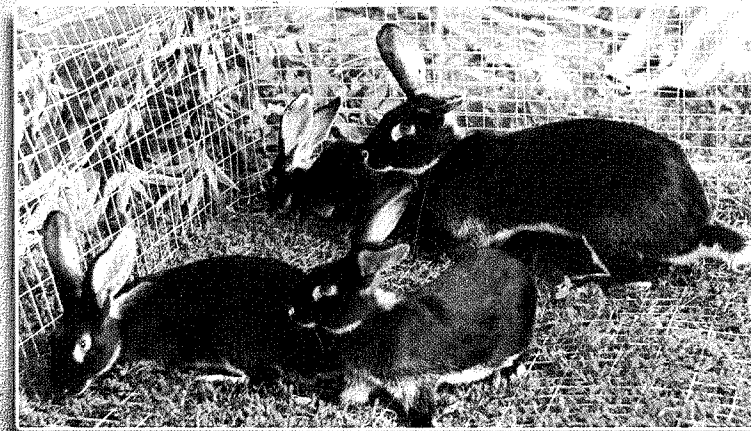
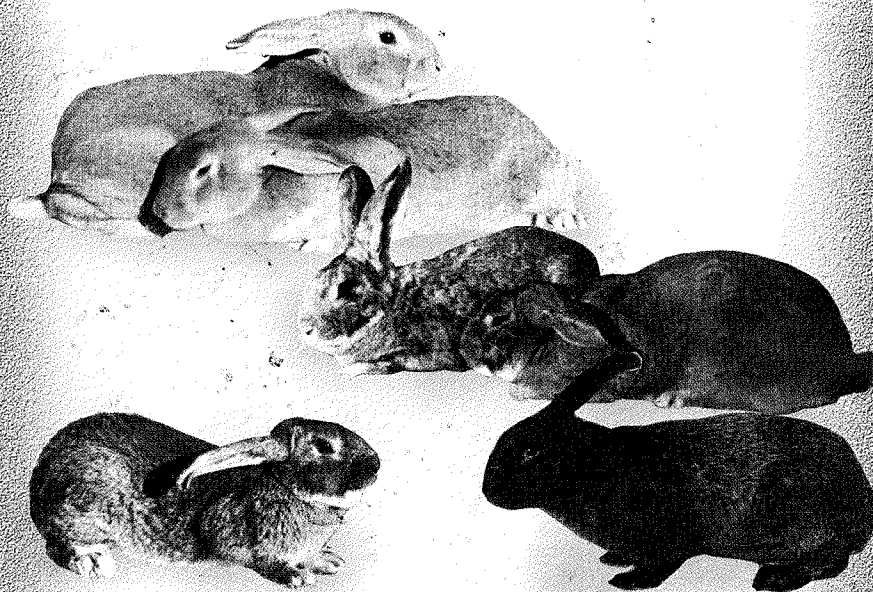
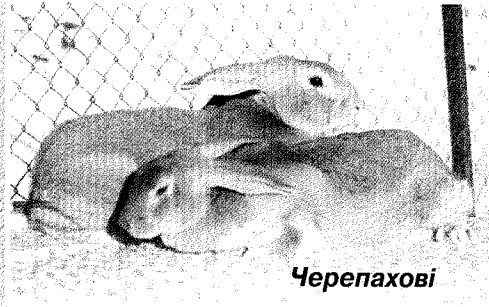

Бібліотека "Дім, сад, город" - Журнал "Дім, сад, город" + Бібліотека "ДСТ" - Індекс 21869.

Кролі

Черепашові

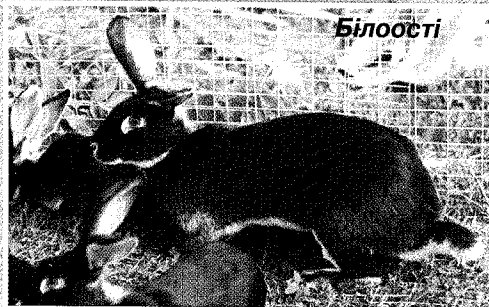
Сірий велетень

Радянська шиншила

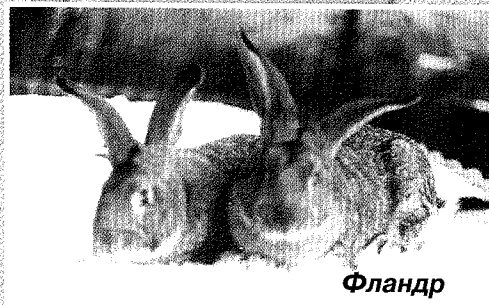
Сріблястий

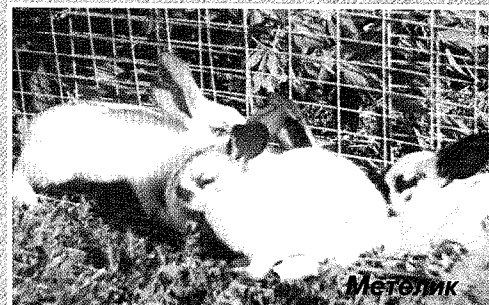
Білоості

Білий велетень

Фландр

Метелик

Кролі

Київ

КП "Дім, сад, город"

2004

КРОЛІ. — К. — 2004. — с. 84

Упорядник **Г. Коваленко**

У брошурі подані конкретні рекомендації з утримання кролів, годування і догляду за ними. Висвітлені питання забою й обробки шкур, а також профілактики захворювань.

Брошура розрахована на всіх, хто цікавиться і займається кролівництвом.

"Дім, сад, город — плюс

№ 4, 2004 р.

Головний редактор **М.Халимоненко**

Редакційна група:

Т. Донцова, Г.Коваленко, М. Чернецька, Н. Ганжа, Н.Грехова.

Засновник та видавець — КП "Редакція журналу "Дім, сад, город"
Видання зареєстроване Державним комітетом інформаційної політики телебачення та радіомовлення України

Серія КВ № 6097 від 24. 04. 2002 р.

Видається з 2003 р.

Розповсюдження, маркетинг: 552-94-60

Відділ реалізації: 552-96-60

Тираж 5000 прим.

Ціна договірна

Адреса редакції:

вул. Краківська, 20, Київ-94, 02094

Тел.: (044) 552-96-30

За зміст та достовірність інформації у рекламних публікаціях відповідальність несе рекламодавець.

Комп'ютерний набір, кольороподіл і верстку зроблено у редакції журналу "Дім, сад, город"

Віддруковано КП "Редакція журналу "Дім, сад, город"
Передплата приймається в усіх поштових відділеннях України

Передплатний індекс комплекту журналів
"Дім, сад, город"+"Дім, сад, город— плюс" — 01223

Зміст

Передмова	6
Від дикого кроля до домашнього	8
Кріль і заєць	9
Біологічні особливості кроля	11
Значення кролівництва	14
Утримання кролів	15
Корми	28
Відтворення і вирощування кролів	40
Окріл	45
Особливості розведення кролів пухових порід	52
Способи вирощування кролів на м'ясо	58
Хвороби легше запобігти, ніж її лікувати	60
Забій кроля і зняття шкурки	64
Розбирання тушки	72
Чинбарення кролячих шкур	74
Кілька рецептів страв із кроля	79
Інформація, оголошення, реклама	39, 59, 71

Передмова

Розводити кролів можна у будь-якому присадибному господарстві. Зібрати відносно невелику кількість корму для кролів, навіть у наш скрутний час, не так уже й складно. Завжди можна віднайти і годину-другу, щоб попоратися біля цих тварин. Придбавши лише 2—3 самки для розведення, можна мати від них щорічно (за умови належного утримання) 50—70 кроленят, що дасть змогу невеликій родині щотижня мати 1,5—2 кг свіжого дієтичного м'яса.

М'ясо кролів смачне, добре засвоюється людським організмом. Воно легко перетравне, в ньому мало холестерину, тому його без побоювань можна рекомендувати людям, змушеним дотримуватися дієти, і для харчування наймолодших дітей.

Хутро кроликів можна продати, що компенсує витрати на годівлю, а якщо розумно повести справу, то матимете ще й прибутки.

Якщо є можливість, то розводити кролів можна не лише для власних потреб, а й на продаж. Скажімо, вигідно продавати кролів на м'ясо живими; у Польщі їх називають кролями забійними, точніше "на забій". Така діяльність господарю приносить значні прибутки, бо закупівельна ціна кролів на забій досить пристойна. Разом із вільною торгівлею існує (принаймні донедавна) продаж за контрактом. Якщо кролівник укладає угоду через посередника на постачання кролів на забій (мінімум 20 штук на рік), за це він одержує фінансову допомогу на придбання "родинного гнізда" (3 самки і 1 самець, причому оплачує тільки 40% вартості тварин), кормів, а також будівельних матеріалів для виготовлення кліток — дошки, дріт, цвяхи, толь.

Прибутковим може бути і розведення ангорських кролів, пух яких високо цінується, а м'ясо так само смачне і поживне, як і м'ясо звичайних кролів.

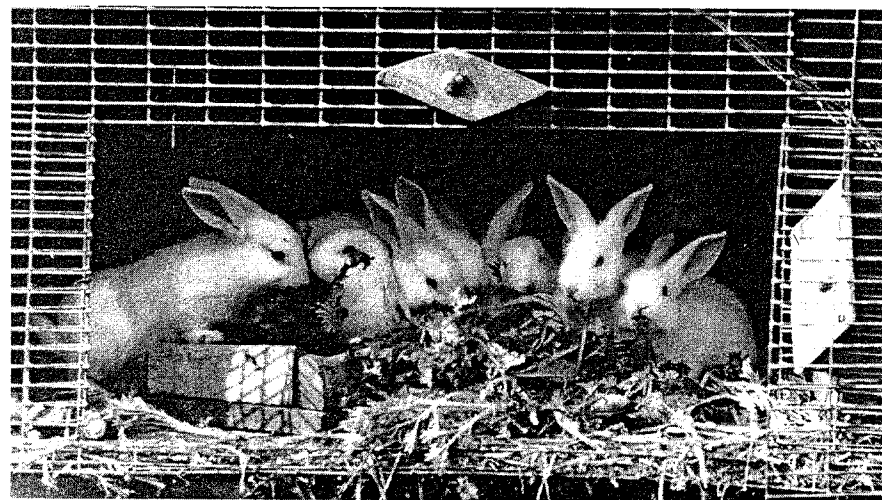
Чисельність поголів'я кролів залежатиме головним чином від наявності кормів і часу, який ви можете приділити догляду за цими тваринами.

Базовими можуть бути корми з власного господарства. Заготовляти їх треба стільки, щоб не допустити навіть тимчасової недогодівлі кролів.

Догляд за кролями необтяжливий навіть для фізично ослаблених людей. Біля кролів можуть поратися і діти. Головне — обслуговування кролів має бути систематичним і сумлінним.

Найбільші труднощі на початку розведення кролів полягають у будівництві кліток або загорож. Виконати ці роботи можна власноруч — це буде дешевше.

Аби досягти добрих результатів у відгодовуванні кролів (як і в будь-якій іншій галузі тваринництва), треба створити умови, які відповідають біології тварин, головним чином це належне приміщення, підбір племінного матеріалу для репродукції, належний догляд породиль і новонароджених, раціональне харчування, вміле застосування методів охорони здоров'я.

Від дикого кроля до домашнього

Усі наші домашні тварини — нащадки диких звірів, приручені людиною. Одомашнення протягом кількох поколінь призвело до численних змін у потомків диких тварин. Зокрема, це яскраво проявилось у таких зовнішніх ознаках, як розмір, колір, постановка вух тощо.

Родоначальник домашнього кролика — дикий кріль. Батьківщиною кролів вважають Азію, звідки вони ще в третинному періоді розселилися по Європі та Африці. У льодовиковий період місця перебування кролів були зосереджені на Піренейському півострові. Кажуть, що Іспанія одержала свою назву від фінікійців. Коли вони висадилися на півострів, то прийняли кролів, які там жили, за даманів, котрі мешкали у них на батьківщині. У Сирії даманів називали сапанамі. Правда, дамани не мають довгих вух як кролі, навпаки у них такі маленькі вушка, що їх не буває видно у густій шерстці. Та це не дуже засмутило фінікійців, і вони назвали півострів берегом сапанів. Пізніше на півострів прийшли римські завойовники. Вони були настільки вражені незліченною кількістю пухнастих звірків, що назвали завойовану землю Землею кроликів.

В епоху нового кам'яного віку (приблизно 4500—2500 рр. до н.е.) мешканці Піренейського півострова ловили диких кролів і тримали в неволі. Дані археологічних знахідок свідчать про те, що одомашнення кролів почалося саме тут, на рубежі кам'яного і бронзового віків (тобто в період 2500—1800 рр. до н.е.). Завершили одомашнення цих тварин римляни, а пізніше французи, котрі розводили кролів у спеціальних розплідниках (заповідниках) з II століття до н.е.

У XII і XIII століттях кролівництво поширилося уже по всій Європі. Пізніше кролів завезли й до таких місць, де вони раніше ніколи не водилися (Америка, Австралія, Нова Зеландія й ін.). Тепер дикі та домашні кролі розселилися майже по всій земній кулі.

На Русі кролі з'явилися, судячи з літописних джерел, за Ярослава Мудрого. Це XI століття. Вирощували пухнастиків переважно у жіночих монастирях. Це були пухові кролі. Черниці вищипували пух (тому на Русі кролів ще називали щипанцями) і в'язали шкарпетки, хустки, рукавиці та інші теплі речі.

Кріль і заєць

На перший, дуже поверховий погляд, може здатися, що заєць і кріль нічим не відрізняються один від одного. Насправді ж — відрізняються та ще й дуже.

Велика різниця існує, насамперед, у способі відтворення, способі життя, а також почасти в будові кістяка і мускулатури. За способом життя вони розрізняються докорінно: кролик живе колоніями, стадно, риє нори, де самка готує гніздо, яке вистилає травою і власним пухом. Від новонароджених кроленят кролиця майже не відходить. Перший час вона ретельно зігриває дитинчат. Заєць, навпаки, живе парами і не селиться з іншими представниками свого виду. Житло зайця — висока трава, чагарник, різні укриття. Як звір, що живе у відкритому полі, під час погоні він покладається на швидкість і в такий спосіб намагається втекти від ворога. Самка біляка залишає дитинчат у траві під кущем і годує раз у три—чотири дні. Такої годівлі малятам цілком вистачає.

Тепер зверніть увагу на зовнішній вигляд кролика і зайця. Перше, що впадає в око — розміри тіла й вух. Кролики дрібніші, і вуха у них коротші. Виняток, щоправда, становить кролик породи баран. Заєць має довші й сильніші, ніж у кролика, задні ноги, що допомагають йому тікати, а якщо доведеться, то й відбиватися від ворогів. Вагітність кроликів триває 28—30 днів, у зайців-біляків вона затягується до 47—55 днів. Кроленята народжуються сліпими і ледь опушеними. Важать вони близько 30 г. Очі розплющують через 10—20 днів. Харчуються молоком матері близько місяця. Зайчата ж з'являються на світ добре опушеними, з розплющеними очима. Маса їхня сягає 130 г. Малята відразу ж здатні бігати, і у віці трьох—чотирьох днів їх уже нелегко спіймати. Зайчата швидко ростуть. Наприкінці першого тижня вже їдять траву. За вісім—дев'ять днів вони лише кілька разів п'ють материнське молоко. Причому відразу ж після годівлі в зайчати у шлунку утворюється згусток молока. Він дає змогу маляті жити без їжі до чотирьох днів. Зайці і кролики живуть 8—12 років. Перші приносять у рік від трьох до п'яти виводків; другі — 4—5 у Європі і до 7—8 в Австралії. Молоко довговухих дуже жирне — понад 20 відсотків. У зайчих соски наповнюються моло-

ком періодично; між періодами діяльність залоз згасає. Кролиці ж лактують протягом місяця досить рівномірно. У зайця-біляка до зими шкурка набуває кольору снігу, що тільки-но випав. А в русака в основному колір снігу, що тане. Кролик же узимку і влітку одного кольору.

Це два різних види; між собою вони не схрещуються і потомства не дають. Кролі живуть колоніями, що складаються з груп. Кожна група має свою територію, і чужинці не мають права її порушити.

Найважливіші відмінності між диким кролем і зайцем (за Петером Грюном)

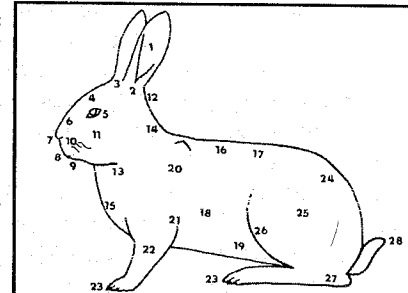
Показник	Кріль	Заєць
Маса	1,5—2 кг	5—6 кг
Вуха	Короткі стоячі, вузька чорна кайма	Довгі, широка чорна кайма
Спосіб життя	Охоче риє нори	Живе в полі
Відтворення	За рік 6—7 окролів, у кожному з яких приблизно 8 голих і сліпих кроленят	За рік близько 4 окролів, по одному або кілька видющих, вкритих шерстю зайченят
Вагітність	30—32 доби	40—42 доби
Поведінка молодняка	Перебувають у гнізді	Тікають із гнізда
Соціальна поведінка	Суспільна, живе колоніями	Одинок, живе парами
Кількість хромосом	44	48
Анатомія	Міжтім'яна кістка відособлена М'ясо бідне на міоглобін, біле	Міжтім'яна кістка зрощена з сусідніми кістками М'ясо багате на міоглобін, червоне

Біологічні особливості кроля

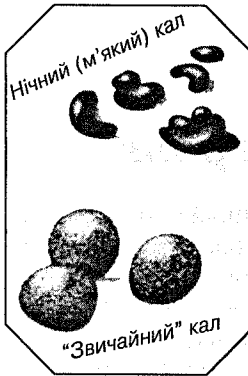
У природі для життя кролів більше підходить теплий географічний пояс. У звичайній місцевості на південних схилах пагорбів з легким ґрунтом вони риють два види нір. Нори з довгими і розгалуженими ходами і гніздо, вистелене сухими рослинами, слугують тваринам за житло. Для окролів вони риють короткі нори, що закінчуються розширенням, у якому влаштовують гнізда, вистелені пухом самки. Діаметр гнізда становить 300—500 мм. Кролі живуть колоніями.

Плодяться вони протягом усього року, за винятком несприятливого зимового періоду. Статевої зрілості кролі досягають у віці 90—110 днів. Овуляція яйцеклітин у самок відбувається під час спарювання. Період сукрільності триває 31 день, самка народжує у середньому 4—12 кроленят, голих і сліпих. У віці 10 днів вони стають видющими, а через 21 день виходять із гнізда і починають поїдати корм. Запліднення кролиці може відбутися відразу після окролу і вона спроможна виробляти молоко і під час вагітності. Матка в самки подвійна, кожен ріг упирається в піхву своєю шийкою. Тому іноді може відбутися подвійне запліднення, а відтак — подвійний окрол і несправжня вагітність.

Дикий кріль важить близько 1,5—2 кг. Висота його 150—180 мм, довжина — до 400 мм. Тіло дикого кроля — компактне, з невеликою округлою головою. Вуха прямі, їхня довжина приблизно 70 мм. Передні кінцівки у нього короткі, слабкі, задні — довгі, сильні. Довжина хвоста майже 55 мм. Жива маса домашніх кроликів коливається від 0,7 до 0,8 кг і більше. Заміна молочних зубів на постійні відбувається безперервно у віці 18—28 днів. Різці ростуть постійно, тому кріль мусить їх сточувати. У кроля

Будова тіла кроля: 1 — вушна раковина; 2 — корінь вуха; 3 — тім'я; 4 — чоло; 5 — око; 6 — ніс; 7 — носові отвори; 8 — верхня губа; 9 — нижня губа; 10 — вуса; 11 — щока; 12 — потилиця; 13 — горло; 14 — шия; 15 — підгрудок; груди; 16 — спина; 17 — попереk (крижі); 18 — грудна клітка; 19 — живіт; 20 — лопатка; 21 — лікоть; 22 — передня нога; 23 — лапка (з пальцями і пазурами); 24 — круп; 25 — стегно; 26 — коліно; 27 — скакальний суглоб; 28 — хвіст

добре розвинуті слух, нюх і смак, гірше — зір. Травний тракт досягає чотириразової довжини тіла і має місткі товсту та сліпу кишки. Шлунок однокамерний, має форму підковоподібного мішка і розташований позаду печінки, впоперек черевної порожнини.

Кролі виділяють твердий і м'який кал; м'який вони з'їдають. Спочатку поїдання кролями власних екскрементів (копрофагія) вважалося вадою. Нині вчені встановили, що це нормальний фізіологічний і дуже важливий процес для організму цих тварин.

Нічний (м'який) кал містить підвищену кількість протеїну, вітамінів та інших біологічно активних речовин. М'який кал кролі виділяють у вигляді гронової маси, що складається з дрібних темних катишків, вкритих слизуватою оболонкою. У них багато бактерій і неперетравленої клітковини, є там і яйця черв'яків. Катишки на чверть складаються з чистого білка. М'який кал допомагає засвоювати організму кролів нові порції корму. Від загальної кількості калу, що виділяють кролі, на частку м'якого припадає від 10 до 40%, і майже весь цей кал кролі з'їдають. Позбавлення тварин копрофагії негативно позначається на здоров'ї кролів, які гірше ростуть, худнуть, у самок знижується плодючість, частішають випадки абортів і збільшується кількість мертвонароджених.

У середньому температура тіла кролика становить близько 39°C, але може коливатися від 36 до 39,5°C, що зумовлено станом тварини (спокій чи збудження) і температурою навколишнього середовища. З підвищенням температури повітря у кроля збільшується температура тіла, коли ж температура повітря знижується, падає і температура тіла тварини. Оптимум температури повітря для кролів у межах 15—22°C, але тварини спроможні витримувати зниження температури повітря до -30°C і підвищення до +30°C. Дуже чутливі тварини до вологості і протягів. При зниженні температури повітря кролику необхідна додаткова енергія для підтримання температури свого тіла, яка має надходити в організм з годівлею. Тому за утримання кролів взимку на відкритому повітрі кількість згодовуваних кормів треба збільшити на 25—35% порівняно з літнім періодом. Звідси зрозуміло значення утеплення будиночків у зимовий період для економії витрат кормів. Споживання кормів збільшується у поганих умовах утримання: холодні клітки і будиночки, відсутність або недостатня кількість підстилки, її забруднення й намокання, напування крижаною водою, вологість і дощі тощо.

Органи дихання у кролів розвинуті слабо. Це їх найслабше місце. Їм необхідне свіже повітря. Вони швидко слабнуть у приміщенні, у якому є пил, різноманітні мікроорганізми, шкідливі гази.

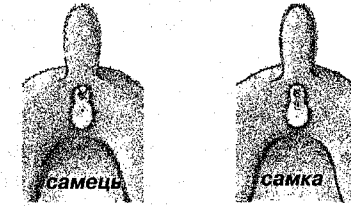
Тіло кроля вкрите смухом, неоднорідним за складом. Забарвлення смуху дикого кроля різноманітне — від сіруватого до червоно-коричневого. Діапазон забарвлення вовни домашніх кролів дуже широкий.

Дикий кріль схрещується з домашнім, даючи плідне потомство. З іншими видами тварин він не схрещується через велику біологічну та генетичну віддаленість.

Виявлена ще одна особливість кролячого племені. Довговухі доволі точно регулюють чисельність свого роду. Як відомо, кроленята народжуються через 28—30 днів. Однак за несприятливих умов (нестача кормів, зміна клімату, велика скупченість тощо) на 10—12-й день зародки можуть розсмоктатися. Причому організм самки використовує всі поживні речовини ембріона. Це значно економічніше, ніж викидень, тому у кролів вони бувають дуже рідко. Ось вам і відповідь на питання багатьох кролівників: "Чому самки іноді не кроляться?" Незвично ще й те, що після розсмоктування плоду у залози кролиці надходить молоко і самка знову спарюється. Все відбувається так, ніби були звичайні пологи.

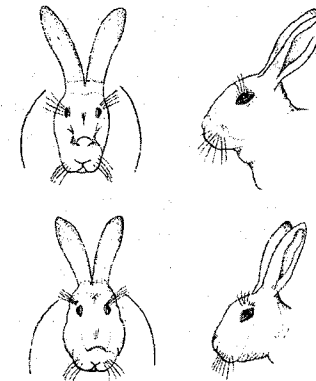
Як відрізнити самця від самки

Стать кролів розрізняють, шляхом натискаючи рукою на черевце біля статевих органів. У статевозрілих самок при цьому виявляється щилина, а у самців вислизає загострений статевий член. У самок статевий й анальний отвір майже торкаються один одного. У самців статеві органи віддалені від заднього проходу.

Статеві органи кролів

Стать кролів можна визначити і за вторинними статевими ознаками, хоча у цих тварин вони виражені слабше, ніж у інших тварин і птахів. Самець буває трохи менших розмірів, у нього коротка квадратна голова і груба конституція. У самок голова вужча, лінії тіла нижніші, круп ширший. На животі у самки розташовані два ряди сосків. Кролів, у яких зовнішні статеві відмінності виражені слабо, на розплід не залишають.

Відмінність самців від самок за формою голови. Зверху — голова самки, внизу — голова самця

Значення кролівництва

Мета утримання кролів від початку їхнього розведення по сьогодні змінювалася. Спочатку кріль був промисловою твариною. Він давав м'ясо, іноді шкурку. Саме для цього диких кролів і почали розводити в неволі, а трохи згодом у заповідниках: використовували для мисливського спорту (стрільба з лука).

Виробництво кролятини останніми роками зросло в усьому світі. У Європі французи, італійці й іспанці високо цінують це смачне, легкоперетравне м'ясо. У Німеччині також зросло споживання м'яса кролів.

У країнах, що розвиваються, кролівництвом займаються особливо інтенсивно, оскільки саме ця галузь тваринництва може забезпечити істотну частку м'ясного раціону. Кролі вирізняються невеликим інтервалом між поколіннями, плідністю, інтенсивним ростом, невеликою забійною масою (невелика кількість м'яса швидко з'їдається, що особливо важливо для країн з жарким кліматом) і здатністю харчуватися рослинами та субпродуктами, тобто їсти те, що людина сама не споживає.

Кроляче хутро у багатьох країнах цінується дуже високо. Часто йому надають навіть більшого значення, ніж м'ясу.

Ангорські пухові кролі дають ангорську вовну — цілком особливий продукт. Ангорська вовна удешає тепліша і в чотири рази легша за овечу, тому попит на неї дуже високий. Сьогодні центром виробництва ангорської вовни є Китай.

На жаль, у нашій країні за останні 10—15 років обсяги виробництва і заготовівлі продукції кролівництва значно зменшилися у зв'язку з раптовими вірусними захворюваннями (міксоматоз, геморагічна хвороба). Але нині ці хвороби вже не загрожують вирощуванню кролів, оскільки розроблені надійні і доброякісні вакцини, які можна придбати у районних та обласних ветеринарних аптеках. Вакцини розфасовані на 10—20—40—100—200 доз і придатні для зберігання у домашніх умовах протягом року.

Кролі дають кілька видів продукції — дієтичне м'ясо, красиве і недороге хутро, пух. Боєнські відходи використовують для виготовлення столярного клею, білково-мінеральних добавок. Крім того, кріль дає гній високої якості, який є високоефективним біоорганічним добривом.

Отже, є всі підстави для організації безвитратного виробництва продукції кролівництва в господарствах будь-якої форми власності.

Утримання кролів

Отож, ви надумали розводити кролів. Однак до цього слід ретельно підготуватися і дати відповіді на такі запитання.

1. Для чого і де будете утримувати і розводити кролів?

2. Якими кормами ви зможете їх годувати?

3. Чи зможете ви створити належні умови для утримання тварин (на одну племінну самку необхідно мати 3—4 клітки для вирощування молодняку)?

4. Як будете видаляти відходи (кріль масою 4 кг за рік "виробляє" 100—150 кг гною)?

5. Який ви маєте досвід у кролівництві?

Утримання кролів у сільській місцевості, звичайно, не завдасть клопоту. У містах же кролівники повинні дотримуватися певних вимог, дістати згоду місцевих органів влади, дозвіл районного санітарного лікаря, а в багатьох випадках зважати на думку найближчих сусідів.

Перша передумова успіху в розведенні кролів — умови їх утримання. Застосовують два способи утримання: індивідуальне (для племінних тварин) та групове (для вирощування молодняку і відгодівлі кролів на м'ясо).

Створюючи свою кролеферму, спочатку треба вирішити: чи робити її у приміщенні (сараї) або залишити клітки просто неба. Це залежить від клімату. У південних і центральних районах кролів можна утримувати просто неба цілий рік; так вони загартовуються, стають стійкими до простудних та інфекційних захворювань. Вовна таких кроликів міцна і гущіша. У північних же районах, коли тепло, клітки з кроликами ставлять на вулиці, а коли холодно (особливо узимку) — у приміщенні. Але де б ви не утримували кролів, необхідно знати, чого не люблять довговухі.

Кролики бояться вітрів і протягів — отож, потрібно створити умови, щоб уберегти їх від застуди. У дворі клітки можна ставити серед дерев — вони затримують вітер або впритул до будівлі. У приміщенні клітки повинні стояти у 2—3 яруси фасадом одна до одної з проходом між ними.

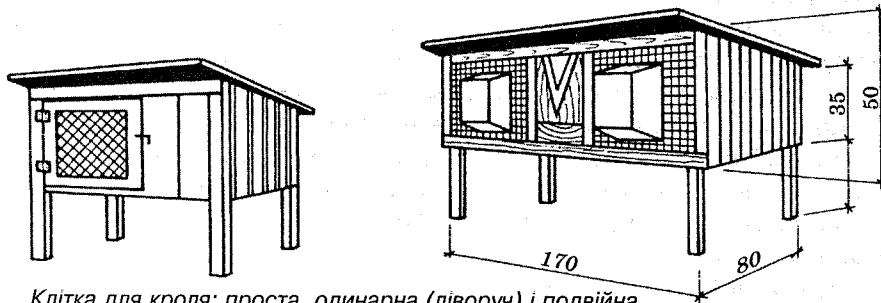
Підступний ворог кроликів — вологість. Якщо не вжити заходів, простудні захворювання неминучі. І тут потрібно бути особливо

уважним: усякий раз перевіряйте, чи не волога підстилка, чи не мокра вовна у кроликів. Вогкість найчастіше виникає від підвищеної вологості повітря, тому важливо контролювати її. Допоможе спеціальний прилад — психрометр: якщо він показує відносну вологість повітря 60—75 відсотків — усе в порядку: це норма. Однак варто пам'ятати, що кролики страждають не тільки від надлишку вологи, але і від її нестачі. Якщо психрометр показує, що відносна вологість повітря упала нижче 50 відсотків, потрібно негайно підвищити її. Зробити це просто: обприскати клітки водою зовні. Найкраще скористатися будь-яким розпилювачем. Якщо кроликів утримуєте у приміщенні, не забувайте про те, що їм потрібне світло. Добова освітленість повинна становити не менше 8 і не більше 16 годин. Обов'язково стежте за тим, щоб у приміщенні не накопичувався гній, бо коли він розкладається, виділяється аміак і сірководень, а навіть незначна концентрація цих газів у повітрі пригнічує тварин, заважає їхньому нормальному росту й розвитку.

Кролі дуже погано переносять спеку. Особливо їх потрібно оберігати від прямих сонячних променів, інакше неминучий сонячний удар. У велику спеку на дах кліток кладуть соломку, траву або гілки, а самі клітки зовні обприскують водою.

На сьогодні кролівники-любители застосовують три способи кліткового утримання: у надвірних клітках; під навісом — у шеддах; у закритих приміщеннях.

Не можна кролів утримувати вільно гуртом (усіх разом) у стайні, корівнику або хліві, бо за такої системи відгодівлі розмноження зазвичай буває неконтрольованим, а це призводить до виродження кролів. За такого утримання нерідко сильніші затоптують менших і слабших, швидше поширюються хвороби, важче контролювати годування та

Клітка для кроля: проста, одинарна (ліворуч) і подвійна, перегороджена спільними яслами для сіна (праворуч)

уникнути контактів з гризунами, забрудненим середовищем.

Тому навіть у невеликих господарствах обов'язково треба забезпечити кролів сухими, добре обладнаними клітками, які легко чистити, дезінфікувати, зручними для годування тварин. Тим самим ви збільшите виробництво і поліпшите якість кінцевої продукції.

Клітки можна розташувати скрізь: під деревами, піддашками господарських споруд і безпосередньо у самих спорудах, наприклад, у повітці. Бажано, щоб місце, яке призначене для кліток, було захищене від сильного вітру та від прямої дії сонячних променів. Воно також повинно бути достатньо світлим та добре провітрюваним.

Якщо клітки багаторусні, підлога в них має бути добре ущільнена, щоб сеча витікала назовні, а не потрапляла на тварин, яких утримують на нижчих ярусах. На ущільнену підлогу можна покласти змінну дерев'яну решітку (дерев'яні дощечки прибиті на відстані 15 мм одна від одної) або дерев'яну раму, на яку натягнуто сітку з вічками 20х20 мм солом'яну підстилку, яку треба міняти кожні два, максимум три тижні.

Дверцята клітки слід оббити дротяною сіткою чи облести дротом (вічка — 20х20 мм) і замикати на гачок чи засув. Одноярусні клітки можуть мати підлогу з дротяної сітки з вічками 20х20 мм, на

Загальні вимоги до утримання кролів

Стан здоров'я, продуктивність кролів, якість їхнього м'яса, пуху і шкурок практично повністю залежать від умов утримання.

Світло і сонячне випромінювання підтримують активну діяльність організму кролика, підвищують його життєздатність, поліпшують санітарно-гігієнічний стан кролятників, однак прямі сонячні промені погіршують забарвлення і якість вовни.

Температура. Влітку для кроликів оптимальна температура — близько 18°C, взимку вона не повинна падати нижче 8°C. За належних умов утримання кролик може витримувати і температуру —22°C. Для кроликів шкідливі різкі коливання температури і температура вище 30°.

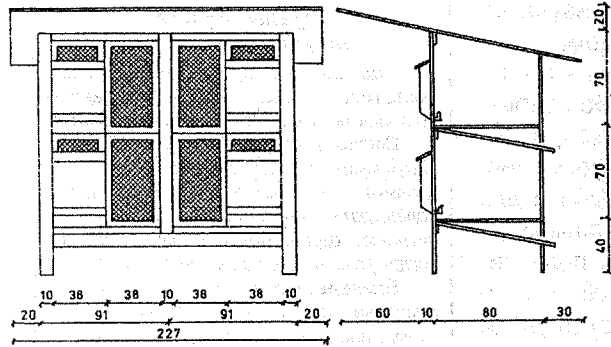
Вологість. Кролі дуже чутливі до вологості навколишнього середовища. Оптимальна для них вологість повітря — 55—75%, критичний мінімум становить 30%, а критичний максимум — 80% при температурі 16°C.

Простір кліток. Мінімальний розмір клітки залежить від розміру породи, яку розводять.

Останнім часом дедалі частіше використовують клітки завглибшки 70 см, причому пропорційно збільшується їхня ширина. За групового утримання на одне кроленя розраховують 0,12—0,17 м² площі. Для 8—10 кролят використовують клітки розміром 1,7х0,7 м.

Повітря. Кріль потребує достатню кількість свіжого повітря. На 1 кг живої маси він споживає 478—610 см³ кисню і виділяє 451—632 см³ вуглекислого газу. У кролятник повітря має мінятися 5—10 разів на годину, причому швидкість його течії не повинна перевищувати 0,3 м/с.

Кролятники слід влаштовувати на сухому чистому ґрунті з низьким рівнем підґрунтових вод, у захищеному від вітру місці, затіненому або напівзатіненому, з добрим повітрянимином. Фасад кролятника має бути повернутий на південь чи південний схід, щоб вхід був захищений від прямих поривів холодних північних чи північно-західних вітрів.

Надвірна клітка двоярусна (розміри подано у см)

світлою, сухою, затишною, такою, що може захистити звіряток від шкідників, хижих тварин. Розміри універсальної клітки для кролів такі: ширина — 80 см, глибина — 70 см, висота — 50 см.

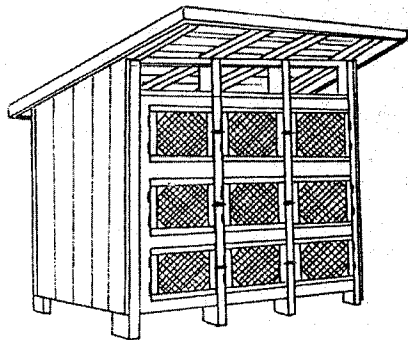
Для виготовлення кліток можна взяти будь-який будівельний матеріал: фанеру, тес, обалп, цеглу. Розміри кліток можуть бути такими: довжина 120 см, глибина — 65—70, висота 70 см. Причому ширина клітки не повинна перевищувати 70 см, інакше її незручно буде чистити. Щоб з даху під час дощу могла вільно стікати вода, він має бути похилим, тому задню стінку клітки варто робити коротшою за передню на 25 см. Так, при висоті передньої стінки 70—75 см, задня стінка відповідно буде мати розміри 45—50 см. Дах краще зробити з щільно пригнаних дощок і покрити руберойдом, толем або шифером. Передній бік

даху має виступати на 30 см, інші — на 15 см. Підлогу клітки найкраще зробити сітчастою. Вона майже не потребує прибирання. Однак від постійного утримання на сітці у кролів, особливо в молодняка, може початися пододерматит (захворювання лап). Тому кролятам, крім сітки, добре класти висувні дерев'яні щитки. Вони зберігають тепло, і їх зручно діставати з клітки для очищення від калу і сечі. Якщо у вас не виявиться під рукою сітки, підлогу можна зробити і суцільною. А щоб вона не забруд-

яку взимку кладуть товстий шар підстилки.

Можна будувати одно- або багаторушні клітки. Будівельним матеріалом можуть бути різні залишки, відходи: некондиційні дошки, обалп, дошки із старих скринь та підлоги, шматки толю та дроту.

Клітка повинна бути досить просторою,

У таких шедах словацькі кролівники утримують двох самок, самця і вирощують молодняк.

нювалася, покласти зверху настил з рейок завтовшки 2 см з таким же проміжком між ними. Ще краще зробити суцільну підлогу висувною, а ґратчасту — постійною, тоді буде можливість ретельніше очищати клітку від брудної підстилки, сміття і випорожнень. Ще одна умова: суцільна підлога повинна мати нахил 5 см у бік передньої стінки для стоку калу і сечі. Клітки звичайно піднімають на столиках на 50—80 см від землі. Спереду навішують дверцята, причому одні мають бути сітчастими, а інші дерев'яними. Навіщо? Дерев'яні дверцята створюють у клітці затемнення — за ними кролики можуть ховатися вдень. Ту саму клітку можна використовувати для утримання в ній кроликів різного віку, а також кролиці з кролятами. Для цього досить зробити вставну перегородку з лазом діаметром 20 см, що розділятиме клітку на два відділення: для годування і гніздове. Гніздове буде там, де

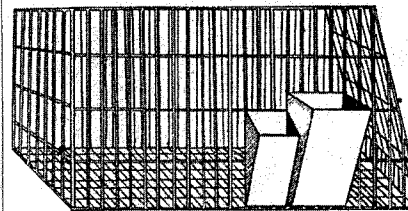

Шед на чотири клітки (Німеччина)

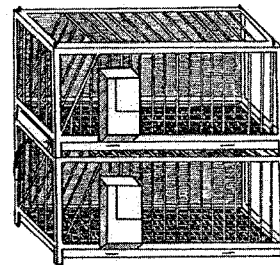
суцільні дверці.

Щоб у гнізді краще зберігалася тепло, можна зробити полицку на висоті 25—30 см від підлоги. На ній кролиця буде відпочивати від кроляток, а коли дитинчата підростуть, вони почнуть заплигувати на полицку — туди і назад. Завдяки такій фізкультурі кролятка ростуть міцними і витривалими. Якщо перегородку забрати, у клітці можна тримати відсаджених від матері кроляток або дорослих кролів.

Існує багато кліток для утримання кролів. Конструкція кожної з них залежить від кількості тварин, їхньої породи і фізіологічного стану. Якщо ви хочете згодом розширити свою ферму, клітки найкраще робити спареними, тоді пот-

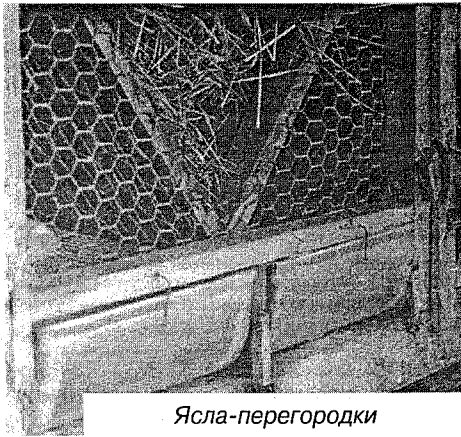

чеський тип

угорський тип

Збірні клітки промислового виготовлення для закритих приміщень

Ясла-перегородки

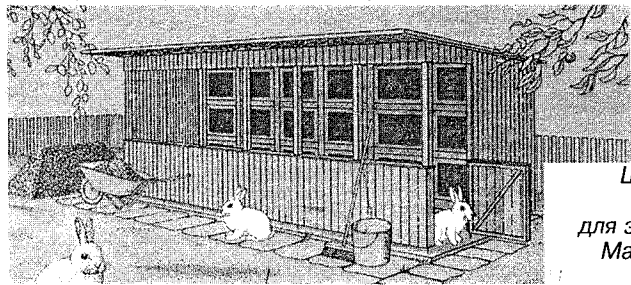
рібно буде менше матеріалу на їхнє будівництво. По суті, це одна клітка, що має по два відділення для годування і гніздових. Тільки між відділеннями для годування в ній установлені ясла, що одночасно служать і перегородкою, і годівницею для кролів обох секцій. У ясла звіркам кладуть грубий корм, тобто траву і сіно. Роблять ясла з двох дерев'яних рам, обтягнутих зовні сіткою, щоб кролі не гризли каркас. Замість сітки на планки вертикально мож-

на прикріпити металеві прутики на відстанні 3 см один від одного.

Існують клітки аналогічної конструкції для утримання молодняку групами. Вони відрізняються від індивідуальних двосекційних кліток розмірами, а також тим, що їхня передня стінка повністю сітчаста. Для утримання великих груп кроленят по 10—15 звірків будують клітки з вигулами. До дерев'яної клітки прикріплюють металевий або дерев'яний каркас, обтягнутий сіткою. Для проходу кроленят із клітки до вигулу зроблений лаз, що за необхідності перекривається вставною перегородкою. Такі клітки можуть мати від одного до п'яти відділень, що також розділені перегородками, але вже постійними. Основне поголів'я і ремонтний молодняк краще утримувати в індивідуальних клітках. Кроленят від 1,5—2 до 3,5 місяця — у групових (по 6—8 голів). Самок старше 3,5-місячного віку — по 2—3 голви. Самців розсаджують по одному. Молодих кролиць, що йдуть у злучку в рік їхнього народження, починаючи з чотиримісячного віку, утримують індивідуально. У вольєрах (великих клітках) для молодняку можна розміщувати по 15—20 кроленят. При цьому площа підлоги для племінно-

го молодняку має бути не менш 0,25—0,30 м² на одну голову, для товарного — 0,20 м².

Шед з навісом на 18 кліток і приміщенням для зберігання корму та інвентаря. Малюнок Гельмута Кюхнемана (Німеччина)

Поширені безкорпусні клітки з оцинкованої звареної сітки з квадратними вічками (25x25 мм). Підлогу в таких клітках роблять сітчастою або рейковою. Найгігієнічніші сітчасті підлоги з вічками 19x19 мм. Однак, як ви вже знаєте, сітчасті підлоги бувають причиною виникнення у тварин пододерматитів на лапах, а також маститів (запалень молочної залози), тому в клітки вставляють невеликі квадратні вкладки з фанери.

У Польщі досить часто можна побачити, як кролів утримують у закритих приміщеннях на товстому шарі підстилки — так зване розведення кролів в огорожі. Цей метод, як вважають польські кролівники, є дуже практичним з огляду на невелику трудомісткість обслуговування тварин, низьку собівартість огорож і високу продуктивність. У закритому приміщенні кладуть цементну або цегляну підлогу, на якій розміщують загорожі подібно як для телят, поросят. Загорожі найкраще робити з дерев'яних рейок, розміщених вертикально на відстані через кожні 25 мм. Розміри загорожі такі: глибина — 100 см, ширина — 75 см, висота — від 85 до 100 см.

Загорожі наповнюють шаром подрібненої соломи з торф'яною сумішшю завтовшки 25—30 см. Цю підстилку змінюють кожні три місяці у період відсаджування молодняку від самки. Самка будує у підстилці гніздо, в якому, маленьким тваринкам не загрожує холод навіть у дуже великі морози.

За такої системи розведення кролів народження молодняку може відбуватися навіть взимку без додаткового обігрівання "дитсадка" кроленят.

Якщо кролівник має можливість побудувати закрите приміщення, яке обігріватиметься протягом зими (йдеться про дотримання темпе-

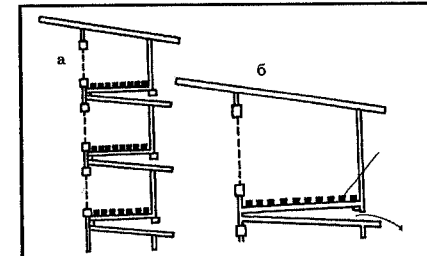

Схема конструкції клітки:
а — розріз триповерхової клітки;
б — конструкція підлоги та вкладки решітки

Польські кролівники на ущільнену підлогу, зазвичай, кладуть змінну дерев'яну решітку (дерев'яні рейки прибиті на відстані 15 мм одна від одної), або дерев'яну раму, обтягнену сіткою з вічками 20x20 мм, або солом'яну підстилку, яку міняють кожні два, максимум три тижні.

Вкладні решітки:
а — з дерев'яних рейок;
б — дерев'яна рама, обтягнена сіткою

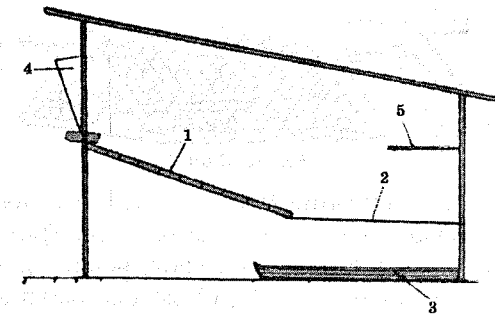
утримання кроликам усе-таки потрібне підгодовування.

Для дорослих кролів можна зробити переносну клітку-садок — трикутний дерев'яний каркас, обтягнутий металевою сіткою. Підлогу теж роблять із сітки; садки мають ширину і висоту 1, а довжину 2 м.

Траву кролики будуть поїдати через сітчасту підлогу садка. А коли вони усе з'їдять, садок легко перенести на інше місце. Від прямих сонячних променів довговугих можна уберегти, якщо прикрити клітку-садок брезентом або будь-яким іншим щільним матеріалом.

Можна зробити й по-іншому. Довжина, ширина і висота клітки — по 2 м. Каркас клітки-садка виготовляють з дерев'яних брусків. Приблизно третину садка з усіх боків оббивають дошками, щоб тварини могли укритися від дощу і спеки. У цій же частині влаштовують дверцята, іншу обносять металевою сіткою. В міру поїдання кроликами трави садок переносять в інше місце.

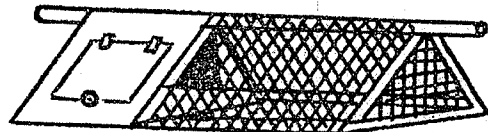
На кроликів надзвичайно згубно діє бруд у клітці, запах власних фе-

У таких клітках у Краснодарському краї (Росія) утримують молодняк.
1 — похила дерев'яна підлога; 2 — сітчаста підлога; 3 — піддон для збирання гною; 4 — годівниця; 5 — полиця для відпочинку тварин

Батарея кліток, розміщених каскадним методом у приміщенні; яке обігривається (Польща)

Клітка-садок

калій й особливо вогкість від сечі. Тому найважливішою турботою повинно стати таке улаштування підлоги, за якого б вільно стікала сеча і скочувалася фекалії, а також легше було її чистити. Досягти цього можна, зробивши подвійну підлогу; верхню роблять горизонтальною ґратчастою, а нижню — похилою суцільною. Верхню ґратчасту підлогу роблять знімною і влаштовують її з двох половинок. Тоді її легше вийняти і вона вільно проходить крізь дверцята клітки. Для такої підлоги планки шириною 2 см прибивають цвяхами зверху до поперечних рейок з інтервалом не більше 1 см. Верхні краї планок згладжують для кращого скошування в щілини калу. Усю підлогу покривають олифою, а потім олійною фарбою, щоб вона не всмоктувала сечу. Такої підлоги роблять два комплекти. Під час чищення клітки брудні половинки підлоги виймають, чистять, мють, а потім залишають їх на просушування, а в клітку кладуть запасний комплект підлоги. Суцільну похилу підлогу краще робити у вигляді висувного металевого лотка. У похилій його частині роблять бляшаний жолобок для збирання сечі і калу.

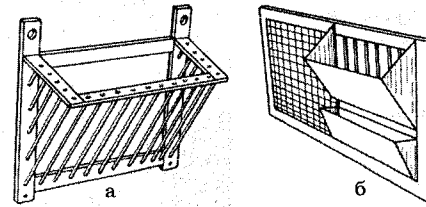
Слід зазначити, що самці і деякі самки відправляються на кути клітинних вигулів і впіймати ці потоки дуже складно, навіть якщо під сітчастою підлогою є спеціальний піддон із пластику або оцинкованого заліза. Застосування таких піддонів, природно, ускладнює догляд за кроликами, тому що забирати гній і промивати піддони влітку необхідно не рідше одного разу на добу. Та піддони допомагають послабити запах сечі завдяки застосуванню в них поглинальних матеріалів,

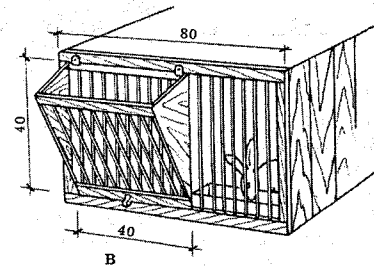
Пляшкова напувалка — спосіб підвішування

зокрема торфу й тирси. Такий гній з наповнювачем — цінне органічне добриво і слугує прекрасною сировиною для приготування компосту.

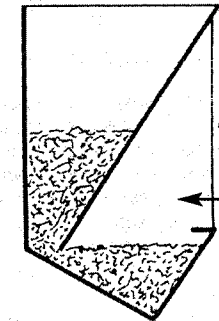
Якщо під клітками немає піддонів, в місця скупчення гною необхідно постійно підсипати як наповнювач при компостуванні такі матеріали, як торф, тирсу, стружку, листя, солом'яну і сінну січку тощо, що істотно поліпшує зоогігієнічний стан ферми. В міру нако-

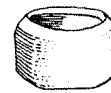
Різноманітні системи розміщення годівниць для сіна:
а — прикріплюють всередині клітки;
б — вбудовують у фасадну стінку клітки;
в — рухома годівниця, що замінює дверцята клітки

в

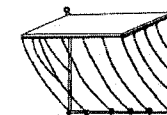
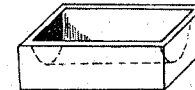
Годівниця напівавтоматична для сухого корму (розріз упоперек)

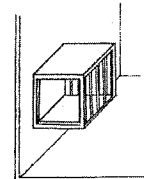
Зручні керамічні годівниці

й напувалки для кролів

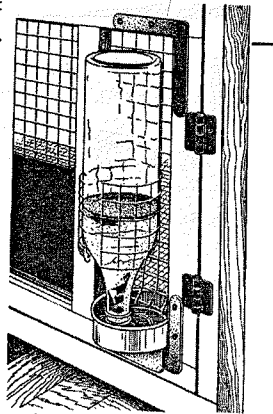
Зручні внутрішні ясла для зеленого корму і сіна

пичення гній з наповнювачем забирають з-під кліток, укладають у спеціальні ємності для приготування компостного добрива. Щоб сконцентрувати накопичення гною на невеликому просторі під кліткою, у Краснодарському краї кролівники практикують модернізовану підлогу у клітках для молодяку кроликів. Смісл такої підлоги полягає в тому, що передня її частина зроблена з нахилом із гладких дощок, а задня частина вигулу — із звичайної сітки. Фекалії й усі відходи скошуються самі або скидаються лапками кроликів на сітку, через яку вони потрапляють на піддон або під клітку. Дощата частина підлоги клітки також не дає змоги відразу ж провалюватися викинутим з годівниці часточкам корму, що можуть поїдатися тваринами і не потрапляють у гній. І, нарешті, похила підлога заважає кроликам розкидати корм із годівниці.

Автоматична система напування:

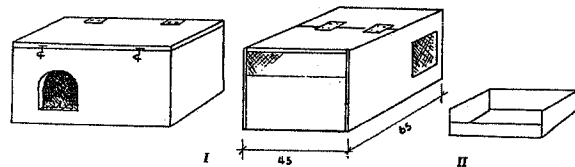
- 1 — штуцер; 2 — регулюючий бачок;
3 — гума; 4 — поплавков;
5 — напувалка; 6 — труба;
7 — спусковий вентиль

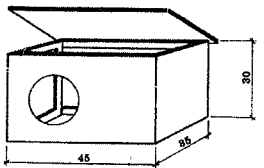
Змайструвати напувалку також просто. Беруть банку, наливають до неї воду, накривають блюдцем, перевертають, і вода потроху надходить у блюдце. Щоб води натікало більше, під горловину банки доводиться щоразу що-небудь підкладати, скажімо, обломок гілки. Це напувалка для птиці. Для кролів напувалку, яка діє за таким же принципом, можна зробити з пляшки. Її вмонтовують у каркас з дроту (див. рис. зверху праворуч). Якщо кролі у клітках розташовані в один ряд, обладнують автоматичну систему напування (див. рис. зверху ліворуч). Її монтують із накопичувальної ємкості (якщо є водопровід, вона не потрібна), регулюючого бачка (2) з поплавком (4), штуцера (1), гуми (3) і напувалок у вигляді воронки (5). Поплавком підтримується постійний рівень води, у напувалках. Ухил водопровідної труби (6) не повинен перевищувати 0,05 см на 1 м довжини труби. Для спуску води передбачений вентиль (7).

Внутрішнє обладнання кліток складається з годівнички для сухих і вологих кормів, напувалки, ясел для сіна та зелені і ящика для гнізда. Годівничкою може слугувати різноманітне доволі важке кухонне начиння або спеціальні коритця з оцинкованого металу. Найпрактичнішими є комбіновані годівнички, поєднані з яслами для сіна, які підвішують на фасадній стіні клітки. Ясла мають бути зроблені так, щоб кроленята не могли залізти всередину і забруднювати корм відходами. Напувалкою може бути коритце чи півлітрове горнятко з оцинкованої бляхи на стіні

клітки. Дуже практичною є напувалка, зроблена з молочної пляшки та скляної трубки. Такою напувалкою з закріпленою похило трубкою всередину клітки зручно постійно користуватися, при цьому кролі мають завжди чисту воду, запаси якої треба поповнювати.

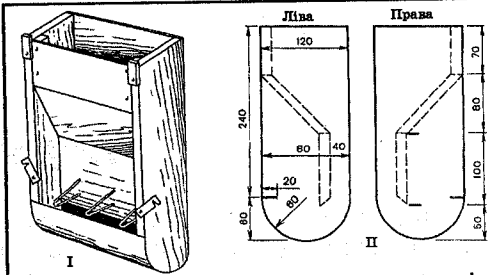
Гніздові ящики:

- I — для надвірних кліток;
II — для кліток, розміщених у приміщеннях

Установлювати клітки із самцями можна усередині вигульного майданчика уздовж огорожі на висоті 0,8—0,9 м від землі. Зверху клітки покривають тесом або фанерою, а потім руберойдом. На зиму можна додатково обтягти поліетиленовою плівкою. У таких клітках можна також утримувати кролиць із приплодом або молодняк, змінюючи при цьому тільки площу клітки або кількість кролів. Норма площі підлоги для дорослого кролика 0,5 м², для кроленяти при груповому утриманні — 0,10—0,15 м².

Улітку кроликів, що утримуються в клітках, не можна тримати в особливих закритих кролятиниках. Клітки необхідно розташовувати на відкритому місці, де багато повітря і світла. Узимку деякі кролівники радять ставити клітки з кролями в закриті приміщення-кролятиники, захищені від вітрів, морозу, снігу. Така порада, як доведено практикою, у корені неправильна. Холод навіть корисний кроликові, бо сприяє найрозкішнішому розвитку його хутра. Звичайно, у сильні морози в клітку кроликові потрібно дати побільше м'якої сухої підстилки.

Самогодівниця для кролів:

- I — загальний вигляд;
II — бокові стінки

Принцип подібних годівниць полягає в тому, що під вагою корму, засипаного в бункер, він просипається через щілину вниз у коритце. У міру поїдання корму із коритця частина суміші знову всипається до нього. Ця годівниця вміщує 3,5 кг сипкого корму. Одного заповнення вистачає на один-два тижні, залежно від кількості кролів.

Зробити цю годівницю неважко. Дві обстругані дощечки розміром 300x120x15 розпилати на відрізки 70x125 і 100 мм — по дві штуки. Із старого відра вирізати стінки годівниці: передню розмірами 280x295 мм і задню — 460x310 мм. Зігнути з дроту три скоби, щоб розділити коритце на чотири частини. Далі металеві частини обробити олифою з обох боків і пофарбувати масляною фарбою. На бокові стінки годівниці з внутрішнього боку прибити приготовлені брусочки (на рисунку місце для них позначено пунктиром) і також пофарбувати масляною фарбою. Передню стінку, вирізану з відра, підняти до брусочків і прибити до них. Потім у зроблені отвори вставити дротяні скоби, прибити дві петлі, щоб підвісити годівницю, і два гачки. Готову годівницю повісити на дверцят клітки і закріпити гачками.

Корми

Годування кролів — справа зовсім непроста. Кролик доволі примхливий, зі складною фізіологією харчування. І однією травою та морквою його не прогодуєш. Йому потрібна різноманітність. Початківця насамперед цікавить, що можна давати кролям, а що не можна, що він найбільше любить, а до чого байдужий і чого не їсть. Кролик здатний поїдати безліч різних кормів. Усі їх можна розділити на: соковиті, грубі, концентровані, тваринного походження, мінеральні підгодівлі, біологічні препарати, комбікорми.

До соковитих кормів належать зелені, силос і сінаж, коренебульбоплоди і баштанні.

Зеленим кормом називають лісові, лугові і степові трави, а також культурні рослини, які спеціально вирощують для підгодівлі. Велику поживну цінність мають бобові трави: люпин, люцерна, конюшина, буркун, еспарцет, горох. Вони містять більше білків, ніж будь-яка інша рослина. Крім того, у них містяться основні мінеральні речовини і вітаміни. Бобові рослини настільки поживні, що завдяки їм можна зменшити витрати зернових майже вдвічі.

З дикорослих трав для годування кролів придатні дуже багато рослин, якщо не сказати всі (крім, звичайно, отруйних). Кролі охоче поїдають кропиву, подорожник, кульбабу, деревій, пижмо, а також пирій, суріпку, іван-чай, приворотень (манжетку), підбіл (мати-й-мачуху), грицики, дику конюшину й інші. *Пам'ятайте, що звіркам не слід давати рослини одного виду — тільки травосумішки. Інакше у них погіршиться апетит і вони будуть гірше рости.*

Щоб уникнути кишкових захворювань, скошену чи зірвану вологу траву треба пров'ялити на землі, у затінку на протязі, розклавши її пухким шаром на сітці чи стелажах. Зазвичай скошену рано вранці траву згодують вдень чи на ніч.

Не захоплюйтеся бобовими. Згодовуйте їх потроху і лише разом з іншими кормами, найкраще зі злаковими. Особливо хочеться сказати про кропиву. Кролівники повинні знати, що **кропива** — дуже корисний і цінний корм. За вмістом білка вона може позмагатися навіть з деякими

бобовими, а за каротином стоїть поряд з морквою. Рвати треба тільки молоді рослини, вони поживніші і майже не жалять. Щоб кропива була зовсім безпечна для довговухих, її подрібнюють і ошпарюють окропом. У розмоклу масу можна покласти трішки висівок або комбікормів. Дуже поживна для кролів мішанка із запареної кропиви разом з вареною картоплею, посипана висівками. Одержуючи такий корм, кроленята краще ростуть, дорослі кролі-самці швидше набирають вагу, а в підсисних кролиць додається молоко.

Дуже корисно давати кролям кропиву взимку. Для цього її треба висушити. Сушити кропиву, як і інші рослини, обов'язково потрібно в затінку. Найкраще під спеціальним навісом. Під прямими сонячними променями в рослинах руйнуються необхідні речовини, і вони втрачають свої поживні властивості. Висушену кропиву краще зберігати або в мішках, або в шухлядах, але ні в якому разі не розсипом, тому що вона дуже кришиться, особливо листки — найпоживніша частина рослини.

Для корму тваринам можна використовувати відходи із саду або городу. Залишки розсади, прополота трава в міжряддях грядок, листочки суніці, яблука-падалки — гарна їжа для кроликів. З овочевих відходів найулюбленіші ласощі — капустяні листки і качани.

Годують кролів і гичкою, однак її

Принципи, яких слід дотримуватися, відгодовуючи кролів

Годування кролів в умовах індивідуальних господарств зазвичай залежить від пори року. Влітку основу кормового раціону становить зелений корм, доповнений сіном і концентрованими кормами; взимку — сіно, доповнене корене-плодами, концентрованими кормами і мінеральними добавками. Гранульовані кормові суміші додають за відгодовування на сіні.

Відгодовуючи кролів, треба дотримуватися таких принципів:

1. Використовувати корм із власних ресурсів.
2. Стежити за тим, щоб корм був повноцінним, чистим і не шкідливим для здоров'я тварин. На зиму корм слід правильно консервувати і зберігати так, щоб він не псувався.
3. Корм витрачати економно, кролям давати стільки, скільки вони можуть з'їсти протягом короткого часу (за винятком сіна і кормових сумішей, які задають про запас).
4. Переводити на інший корм треба поступово, наприклад, переходять від годування сухими кормами до зелених і напувати.
5. Корм кролям роздавати у ясла і годівниці. Стежити за гігієною годування і напування.
6. Стежити за різноманітністю кормового раціону.
7. Витримувати постійні строки і кратність годування: дорослих кролів у період фізіологічного спокою достатньо годувати один раз на день (увечері); лактуючих самок, молодняк і відгодівельних кролів тричі на день.
8. Не забувати давати кролям гілки дерев, оскільки тварини мають сточувати різці.
9. Стежити, щоб кормовий раціон містив вітаміни і мінеральні речовини, особливо взимку.
10. Після кожного годування кролям дають достатню кількість відстояної води (температура її має бути 18–20°C).

треба давати обережно. Бурякову гичку не можна згодовувати молодняку — тільки дорослим. При цьому слід враховувати, що надто велика кількість гички може спричинити у тварин розлад травлення, оскільки вона має проносну дію. Тому серед інших зелених кормів гички має бути не більше третини. Разом з нею необхідно додавати рослини, що мають в'язучі властивості: живокіст, деревій, гілки вільхи та дуба. Найпоживніша для кролів гичка моркви, оскільки містить багато білка.

До зеленого корму кролів привчають з весни. Спочатку, аби у них не було розладу травлення, потрібно давати зовсім небагато трави, змішуючи її із сіном. Поступово протягом п'яти—семи днів кількість трави збільшують до норми. В жодному разі не давайте кролям траву мокру від дощу або вологу від роси. Від неї в кролів буває здуття живота, що може спричинити загибель тварин.

Пильно стежте за тим, щоб у травосуміш не потрапили отруйні рослини. **Найнебезпечніші для кролів блекота, пізньоцвіт, болиголов, віха отруйна, вороняче око, сон, дурман, наперстянка, простріл, чемериця, чистотіл.** Це далеко не повний список отруйних трав.

Отруйність однієї й тієї ж рослини може мінятися залежно від клімату, складу ґрунту і навіть від умов зберігання. Наприклад, жовтець їдкий втрачає свою отруйність, якщо його висушити. Отруйні трави зазвичай ростуть у темних, сирих, а також у засмічених місцях — біля боліт, на смітниках, пустирях, уздовж канав, поблизу чагарників. Про це треба пам'ятати, коли заготовлюєте корм. Тому, якщо трава зібрана або скошена в таких місцях, її краще висушити і давати кролям разом з травами, неотруйність яких не викликає сумніву.

Але надійний спосіб уберегти ваших кролів від отруєнь — це дотримуватися правила: якщо немає впевненості в нешкідливості тієї або іншої рослини, краще її кролям узагалі не згодовувати.

Молочай, козелець, герань, гірчиця, полин спричиняють розлад травлення тільки у молодняку. У лактуючих самок молоко набуває специфічного присмаку і може спричинити отруєння у кроленят, якщо кролиці згодовують пізньоцвіт осінній, сон дібровний, самосил часниковий, калюжницю болотну, квасеницю звичайну, багно звичайне, цибулю густу широколисту, молочай, редьку дику, суріпку, очерет звичайний, хвощ болотний, пижмо звичайне та ін. Ці рослини небезпечні і для дорослого поголів'я.

До коренебульбоплодів належать: картопля, морква, буряк, турнепс, бруква, ріпа, топінамбур і топісоняшник; до баштанних: кормовий кавун, кабачки, гарбузи, огірки та ін.

З коренеплодів особливо поживна **морква**. Її дають у першу чергу самцям під час парування, сукрільним кролицям і молодняку. Самцям і самкам на добу згодовують по 500 г моркви. Молодим кролицям її починають давати з 20—25-денного віку по 20—30 г на добу, поступово доводячи норму до 100—200 г. **Добрими кормами для кролів є кормові і цукрові буряки.** Однак давати їх потрібно потроху, велика кількість буряків може спричинити розлад травлення у тварин. Але якщо все-таки згодовувати багато буряка, то для кращого його перетравлення потрібно одночасно давати кролям сіно з комбікормом або висівками. **Варений буряк** рекомендують згодовувати дуже обережно, оскільки можливе отруєння кролів нітратами і нітритами, які утворюються під час повільного охолодження із селітри, що міститься у цукровому і кормовому буряку. Проварений чи пропарений буряк слід викласти із котлів і швидко охолодити до кімнатної температури. Довго зберігати варений буряк не варто.

Червоний буряк давати не можна. Від нього в кролів бувають проноси. Свіжі коренеплоди перед згодовуванням треба добре промити і нарізати дрібними шматочками. Заморожені в холодильнику або промерзлі коренеплоди слід розморозити, проварити й у вигляді пюре змішати з борошністими кормами. Виняток становить морква, її можна розморозити і давати в сирому вигляді. Картоплю слід згодовувати тільки вареною, попередньо присмачивши макухою або висівками. Слід пам'ятати, що в картоплі, особливо в шкірці і паростках, міститься глюкозид соланін. Таку картоплю потрібно згодовувати обережно: обламати і викинути паростки, бульби проварити і згодовувати у невеликих кількостях. Воду після варіння картоплі виливають. У господарстві завжди залишається багато картопляного лушпиння, яке також можна згодовувати кролям у невеликих кількостях. Зняте лушпиння з дрібної позеленілої і пророслої картоплі спочатку відварують, воду зливають; лушпиння після охолодження використовують для приготування мішанок. Перш ніж чистити картоплю, її треба добре промити водою. Якщо мити лушпиння, то втрачається багато поживних речовин. Дуже добре картопляне лушпиння висушити. Коли потрібно, його розмелюють і додають у вигляді борошна до вологих мішанок.

Моркву, гарбуз, кабачки, кормові і цукрові буряки, топінамбур, кормовий кавун, а також капусту згодовують у свіжому вигляді до 300 г на добу на дорослу тварину, а молодняку — до 150 г. Згодовуючи кролям бурякову гичку, треба враховувати, що в ній накопичуються нітрати, а

в листках цукрового буряка багато сапоніну і солей щавлевої кислоти. Тому гичку до раціону включають у невеликих кількостях — у межах 50—150 г на добу для дорослого кроля. Важкі отруєння бувають при згодовуванні гнилої картоплі, а також від неістівних залишків вологих мішанок, котрі у теплий період року швидко закисають.

Баштанними культурами кроликів годують в основному на півдні. Вони містять багато води і тому менш поживні порівняно з іншими соковитими кормами.

Щоб забезпечити кроликів на зиму і весну соковитим кормом, його добре б законсервувати. Простий спосіб консервування — силосування. Найкраще силосуються вико-вівсяна суміш, горох, конюшина червона, кукурудза, капуста, соняшник, різнотрав'я.

Картопля добре силосується як ціла, так і у вигляді пасти з додаванням розмелених зернових кормів і солом'яної січки.

Відмінний силос для довговухих — овочевий. До нього входять цукрові буряки, морква з бадилляма і кормова капуста. Крім своєї поживної цінності, цей силос добрий ще й тим, що овочі можна брати в будь-якому співвідношенні. Приготувати силос нескладно. Подрібніть призначений для силосування корм так, щоб частки нарізаної маси не були довшими 1 см. Потім покладіть цю масу в діжку, гарненько утрамбуйте, щоб на поверхні з'явився сік, зверху насипте сухої деревної тирси шаром приблизно 5 см. Діжку закрийте плівкою, зверху покладіть дерев'яний круг і поставте на нього будь-який тягар. Силос вважається готовим, якщо минуло 1,5—2 місяці, тільки тоді його можна згодовувати кролям.

Кролі охоче поїдають звичайний силос, приготовлений із суміші бобово-злакових трав. Але кращим є комбінований силос, до складу якого входять подрібнені коренеплоди, гарбузи, кабачки, трава бобових (краще конюшини чи люцерни), а також подрібнені качани кукурудзи у фазі молочно-воскової стиглості та подрібнене зерно злаків. До цього силосу можна додавати трав'яне борошно, трав'яну січку, подрібнену соломку, подрібнене зерно злаків, картоплю. Непогано їдять і трав'яний силос у суміші з солом'яною січкою. Головне для успішної заготівлі силосу в умовах фермерських і присадибних господарств — ретельне ущільнення маси, яку силосують. Цю масу попередньо треба добре подрібнити, щоб у ній (масі) було менше повітря. Для заготівлі силосу використовують великі чани, поліетиленові мішки великого розміру, герметичні ями, вириті в землі, ванни, діжки тощо. Єдина вимога до ємностей для силосу — їхня герметичність, а також недоступність для

дошових, талих, повеневих і ґрунтових вод. Заготовляючи силос, треба враховувати, що на одну самку з приплодом 24 голови до 4-місячного віку на рік потрібно близько 50 кг силосу і 60 кг коренебульбоплодів. Один кубометр силосу важить близько 500 кг. Для приготування 100 кг силосу потрібно закладати 115—125 кг сировини, оскільки у процесі бродіння втрати маси можуть сягати 15—20%.

Для приготування (за В.А. Александровим) комбінованого силосу подрібнену масу, суміші чистих коренебульбоплодів, гички, трави та інших компонентів щільно укладають у ємність, кожний шар пересипають невеликою кількістю кухонної солі (не більше 1% від маси силосу, що забезпечить добову потребу кролів у кухонній солі — 1—2 г дорослій тварині на добу). Кожний шар маси ретельно трамбують. Заповнивши ємність, зверху кладуть шар соломи, накривають плівкою, засипають тирсою шаром близько 5 см і потім шар вологої глини, котру також ретельно утрамбовують. Замість глини можна використати тягар у вигляді залізобетонної плити чи панелі, дерев'яного щита з важким тягарем тощо. Завдання такого укриття — запобігти контакту маси, що силосується, з повітрям і не дати силосній масі промерзнути. Тому силосування можна проводити і в теплом приміщенні, що значно полегшить завдання.

Силос готовий до згодовування через 1—1,5 місяця після його закладання. Якісний силос характеризується запахом квашених овочів, допускається й слабкий запах меду, свіжовипеченого хліба і навіть оцтової кислоти. Із ємності силос виймають безпосередньо перед згодовуванням невеликими порціями.

Недовго силос треба зберігати у прохолодному місці і стежити, щоб він не пліснявів, але й не давати йому промерзнути, оскільки заморожений силос може спричинити аборт і простудні захворювання. Після того, як ви вийняли трохи силосу, основну його масу треба вирівняти, утрамбувати і ретельно укрити, щоб не утворилася плісня.

Давати силос тваринам потрібно взимку і навесні, коли ще немає зелених кормів. Але відразу багато силосу їм згодовувати не можна, щоб він не забродив у шлунку. Спочатку потроху — приблизно по 50—100 г. Кролики звикнуть до силосу вже через два тижні.

Грубим кормом називають соломку, сіно, трав'яне борошно, різку, гілки дерев разом з листям. Треба знати, що кролі гірше перетравлюють грубі корми порівняно з жуйними, тому їм не можна давати багато сіна й особливо соломи.

Найпоживнішими з усіх рослин вважаються **бобові**. Отже, найціннішим для кролів буде бобове сіно, але, звичайно, тільки ним обмежуватися не варто. Одноманітне харчування завдає тільки шкоди. Крім бобового сіна, необхідно давати кролям лучне, лісове, степове. Щоб сіно було м'яким і краще перетравлювалося кролями, рекомендується скошувати траву до цвітіння, а не після, бо вона містить багато клітковини. Сіно з такої трави тварини поїдають гірше. Низьке за якістю і сіно з трав, що ростуть на болотах у лісі, у темних ярах. Доброякісне сіно повинне бути м'яким і мати приємний запах.

Як згодовувати сіно? Необхідно подрібнити і залити його теплою водою. Через певний час, після того як воно розм'якне, воду злити, а сінову масу посипати борошном.

Крім сіна, кроликам дуже корисно давати **гілковий корм** — завдяки йому можна зекономити сіно. Гілки верби, осики, горобини, акації, берези, вишні, в'яза, граба, груші, ялини, сосни, липи, ялівцю, бузку, сливи, тополі, яблуні, ясеня і клена вирізняються низьким вмістом клітковини і відносно велику кількістю протеїну. Гілки, в яких є дубильні речовини (дуб, вільха, ліщина та ін.), дають у невеликих кількостях, а також використовують у разі розладу травлення у кролів. Якщо давати їх багато, може виникнути закреп. Тому ці гілки краще давати разом з сіном, а при великих даванках — разом з коренебульбоплодами, які містять мало клітковини.

Не можна згодовувати гілки абрикосу, бузини, крушини, мигдалю, багна і черемхи, які містять отруйні речовини.

Запасати гілки разом з листям треба вже у червні—липні, оскільки в цей час їхнє листя містить найбільше поживних речовин. Зрізати гілки завтовшки близько 1 см і завдовжки 50 см. Зв'язані з них віники не повинні перевищувати в діаметрі 10—12 см. Такі віники краще сохнуть. Сушити їх потрібно так само, як і траву — під навісом на протязі, а зберігати підвішеними у сухому місці (у сараї або на горищі), оскільки при складуванні віників навіть з висушеним листям вони можуть запліснявіти через вологу, яку виділяє деревина.

Восени і протягом зими до кінця лютого (**після березня збирати хвойні лапи не можна, бо в них збільшується вміст ефірних олій, смолистих і дубильних речовин**) кролям можна заготовити невеличкі гілки — лапи хвойних дерев: сосни, ялини, ялиці (піхти). Згодовують хвойне гілля подрібненим, поступово привчаючи тварин до цього виду корму, який багатий на вітаміни, мінеральні речовини й

ефірні олії. Починають згодовувати подрібнене гілля з 10—20 г і через тиждень доводять добову даванку до 100—150 г на дорослого кроля. Іноді, коли згодовують хвою, у кролів сеча набуває червонуватого відтінку, який швидко зникає. Зберігають хвойні лапи під снігом або в мішках на морозі.

Давати гілки кроликам добре й от з якої причини: у звірків передні зуби-різці постійно ростуть і, щоб їх сточувати, їм необхідно увесь час щось гризти. Від кролячих зубів постійно страждають клітки. Але їх можна уберегти від псування, якщо разом з іншими кормами класти ще й гілки.

Найпоживнішим кормом по праву вважаються **концентрати**. Концентратами називають корм, що містить мало води, але багато поживних речовин, особливо білків. До них належать зокрема зернові і комбіновані корми.

Щоб зерно краще засвоювалося кролями, його потрібно подрібнити або розмочити у воді. Під час дроблення зерна утворюються дрібні пилоподібні частки. Тому, якщо ви згодуєте одне подрібнене зерно, без інших кормів, то обов'язково злегка зволожите його підсоленою водою, щоб пил не забивав тваринам очі й ніс. А найкраще зерно варити і давати у вигляді каш. З усіх зернових кормів кращим вважається овес. Його можна давати навіть цілим.

З бобових кролям згодовують вику, горох, боби, сою, нут, чину і сочевицю. Оскільки зерна цих культур вирізняються твердістю, їх слід замочувати за 2—3 години до годування або проварити чи запарити. Для запарювання зерно вміщують у будь-яку металеву чи дерев'яну ємність з кришкою, заливають крутим окропом, закривають кришкою, закутують будь-яким матеріалом і витримують протягом 4—5 годин. Воду перед кип'ятінням можна трохи підсолити, що поліпшить смакові якості зерна. Проте, якщо до корму кролям включати бобові трави або сіно, то бобових концентратів має бути менше. Крім того, щоб у кролів не було здуття кишечника, бобові їм потрібно давати тільки разом з іншими кормами.

Кролям можна згодовувати **каштани і жолуді** без оболонки розмеленими або у суміші з іншими кормами, але краще у сумішах. Заготовляючи боби, каштани і жолуді, їх треба добре висушити, оскільки під час зберігання вологими вони швидко уражуються плісінню. Жолуді діють на кролів закріплююче, тому згодовувати їх потрібно у невеликих кількостях.

Дуже зручно використовувати для годування кролів спеціальні комбікорми, тому що вони містять зерно різних рослин, мінеральні й

вітамінні добавки. Комбікорми можуть бути розсипними або у вигляді гранул. Комбікорм, виготовлений спеціально для кроликів, поживніший за овес. Але не всякий комбікорм корисний кролям. Їм не можна згодувати пташиний комбікорм, бо туди додають подрібнені черепашки, камінчики й інші тверді домішки. Цілком придатний комбікорм, призначений для свиней або корів.

Годувати кролів можна і відходами зі столу. Хлібні шкірки і навіть крихти, залишки супів, каша, макарони, капустяні листки, картопляне лушпиння — усе піде на корм. **Пам'ятайте: зберігати відходи не можна більше, ніж дві доби, інакше вони можуть або запліснявіти, або закиснути.** Згодувати харчові відходи можна у вигляді рідких мішанок або брикетів. Мішанку роблять так: до залишків супу додають макуху, овочеве або картопляне лушпиння і проварюють цю масу протягом 30 хв. Охолоджують мішанку, додають комбікорм або пшеничні висівки і дають кроликам.

Брикети зручно робити із сухих відходів. Перемішують їх з висівками і комбікормом, додають туди подрібнене сіно або потерть. З маси, що утворилася, роблять брикети завбільшки з картоплину і сушать у духовці або печі протягом 20—30 хвилин. Використовувати брикети можна тільки один день, але якщо після годування якась їхня частина у вас усе-таки залишилася, покладіть залишки до холодильника і обов'язково згодуйте наступного дня. Одному кроликові потрібно давати не більше 200 г харчових відходів.

Для кращого росту й розвитку кролям необхідна підгодівля, така як кухонна сіль, кісткове борошно, крейда, борошно із шкаралупи яєць тощо. Всі добавки мають бути якісними і призначеними для годування сільськогосподарських тварин. Будівельну крейду і вапно використовувати не можна, оскільки в них містяться отруйні речовини. Сіль потрібно давати разом з концентратами, але краще згодувати у вигляді розчину, збризкуючи ним грубі й соковиті корми, а також використовуючи цей розчин для приготування вологих мішанок, силосів. Слід пам'ятати, що нерідко трапляються отруєння кролів кухонною сіллю, якщо її вводять до раціону у великих кількостях, і особливо кам'яною, коли її важко подрібнити на порошок. Сіль дають тваринам не більше 0,5 г на кожний кілограм живої маси, або 0,5—1 г молодняку і 1—1,5 г дорослим кролям на голову на добу.

Крейду і кісткове борошно додають до мішанки.

З вітамінних добавок узимку і навесні тваринам потрібно згодувати

ти висушене в затінку сіно доброї якості, силос, глицію (хвою) сосни чи ялини, пророщене зерно, пекарські дріжджі.

Режим харчування

Для кроликів різного віку і фізіологічного стану складають норми годівлі, на основі яких розробляють раціон. *Раціон — це визначений набір кормів, який необхідно давати кролям протягом доби.*

Раціональне годування тварин потребує точного розрахунку під час складання раціону. Однак в умовах індивідуальних господарств важко визначити точну кількість даванок кормів. Потреба кролів у кормах не завжди однакова і залежить від розмірів породи, віку кролів та їхнього фізіологічного стану.

Наводимо орієнтовні кормові раціони із доступної сировини у грамах на голову на добу (за Маликом).

Дорослі кролі у період спокою живою масою 4 кг: влітку — 400 г гички моркви, 50 г лучного сіна, 40 г кукурудзи, 1 г кухонної солі; **взимку** — 100 г лучного сіна, 100 г вареної картоплі, 300 г моркви, 1,5 г кухонної солі.

Дорослі кролі у період парування і самки живою масою 4 кг у першій половині сукрільності: влітку — 300 г трави, 20 г сіна з кропиви, 90 г соломи бобових, 60 г ячменю, 1 г кухонної солі; **взимку** — 150 г лучного сіна, 150 г вареної картоплі, 100 г кормового буряка, 100 г моркви, 10 г вівса, 1,5 г кухонної солі.

Дорослі самки живою масою 4 кг у другій половині сукрільності: влітку — 300 г трави, 100 г лучного сіна, 30 г ячменю, 40 г вівса, 1,5 г солі кухонної; **взимку** — 150 г лучного сіна, 200 г кормового буряка, 40 г ячменю, 40 г вівса, 1,5 г кухонної солі;

Лактуючі самки живою масою 4 кг: влітку — 300 г зеленої люцерни, 100 г лучного сіна, 20 г ячменю, 80 г вівса, 1,8 г солі; **взимку** — 120 г люцернового сіна, 5 г кропив'яного сіна, 50 г вареної картоплі, 200 г кормового буряка, 100 г вівса, 1,8 г кухонної солі.

Молодняк після відсаджування живою масою до 2 кг: влітку — 100 г зеленої конюшини, 60 г отавного сіна, 40 г вівса, 0,5 г солі; **взимку** — 30 г сіна конюшини, 50 г люцернового сіна, 120 г кормового буряка, 20 г пшеничних висівок, 0,5 г кухонної солі.

Молодняк живою масою 2,5 кг: влітку — 210 г зеленої конюшини, 50 г сіна отавного, 50 г вівса, 0,5 г кухонної солі; **взимку** — 100 г сіна конюшини, 200 г кормового буряка, 45 г пшеничних висівок, 0,5 г кухонної солі.

Молодняк живою масою 3,5 кг: влітку — 240 г зеленої конюшини, 100 г лучного сіна, 50 г кропив'яного сіна, 50 г вівса, 0,5 г кухонної солі; **взимку** — 100 г люцернового сіна, 300 г моркви, 70 г вівса, 0,5 г кухонної солі.

Дорослі кролі живою масою 4 кг під час линяння: восени — 300 г гички моркви, 60 г лучного сіна, 18 г лляного насіння (льону), 1,5 г кухонної солі.

Витрати кормової суміші на голову на добу (за Маликом):

Молоді племінні самки до першого парування	77—85 г
Самки після першого парування	125—150 г
Самки після окролу	175 г
+ на кожне кроленя до віку 21 день	35 г
у віці старше 21 дня	70 г
Сукрільні самки старшого віку	160—200 г
Самці	125—150 г

На одну самку живою масою 4 кг з кроленятами на рік приблизно треба кормів: 50—100 кг зерна, 150—200 кг сіна, 130—150 кг коренеплодів, а влітку близько 0,5 кг зеленого корму на день.

Годуючи кроликів, дуже важливо дотримуватися **режиму**. Дорослих тварин слід годувати тричі на добу, а підсисних кролиць і кроленят до 2,5 місяця — 4 рази. Їжу обов'язково давати в одні й ті самі години, тоді кролі краще її засвоюють і менше їдять.

Якщо годувати кроликів тричі на день, то взимку корму дають в такій послідовності: вранці — половину добової норми сіна і концентратів, удень — коренеплоди (усю норму), а ввечері — концентрати, що залишилися, і сіно. Влітку замість сіна згодовують траву порівну з концентратами.

Різні види кормів за один раз потрібно давати так: спочатку концентрати, потім соковиті корми і, нарешті, траву або сіно залежно від пори року.

Роздаючи корми, кладіть їх тільки в годівниці або ясла. Якщо будете класти корм на підлогу клітки, кролі швидко затопчуть його і половина їжі пропаде. Те, що тварини не з'їли, обов'язково прибирайте і вдруге залишки не згодовуйте.

Але як би ви добре не годували кролів, не забувайте про **воду**. Без неї довговухі почувають себе гірше, ніж без корму. За нестачі води тварини відмовляються від годівлі, у самок зникає молоко, молодняк

швидко худне і зменшує продуктивність. Навіть зміна джерела води може супроводжуватися у тварин розладом травлення і відмовою від годівлі. За нестачі в організмі 10 відсотків води тварини гинуть. Тому стежте за тим, щоб вода була в напувалках кролів постійно. А щоб не забруднювалася, змінюйте її, ретельно миючи напувалки, двічі на день — вранці і ввечері. *Влітку в спеку вода має бути прохолодною. Для дорослих кролів найсприятливішою є вода з температурою 12—16°C, для сукрільних самок — 14—18°C, для молодняку — 18—24°C. Узимку ж її варто підігріти до 30 градусів.*

Взимку воду можна замінити снігом чи битим льодом, але робити це треба у виняткових випадках. Напуваючи тварин снігом, треба пам'ятати, що сніг містить дуже мало мінеральних речовин, і тому необхідно збільшити даванку кухонної солі і крейди на 1—1,5 г. Сніг і лід, який використовують для напування, має бути чистим.

Книжкова полиця

Для тих, хто любить квіти, детально дізнатися про квітково-декоративні рослини можна із серії книжок "Бібліотека квітникаря".

Вийшли друком такі збірники: "Троянди", "Іриси", "Гладіолуси", "Магнолії", "Клематиси", "Дворічні рослини", "Однорічні рослини", "Сукулентні рослини" (2 книги), "Квітник без шкідників та хвороб", "Кімнатні рослини", "Рододендрони", "Хризантеми", "Лілії", "Старовинні парки Чернігівщини", "Старовинні парки Київщини" — ціна одного примірника — 2 грн.; "Айстри", "Нарциси", "Тюльпани" — 2,50 грн.; "Глоксинії", "Сенполії" — 3,50 грн.

Адреса редакції журналу **"Квіти України"**:

вул. Краківська, 20, кім. 208,
Київ-94. Тел.: (044) 552-96-30.

Іногородні можуть замовити книги поштою
(післяплатою).

Адреса для замовлень: п/с 208, Київ-2, 02002.

Відтворення і вирощування кролів

Кролі — скоростиглі і дуже плідючі тварини. За інтенсивного годування вони досягають статевої зрілості вже у віці 3,5—4 місяців. Однак не поспішайте в цьому віці їх парувати. Треба дати тварині час підросати. Йдеться про фізіологічну зрілість, котра навіть за належного утримання і правильного годування настає у віці 6—8 місяців. Тільки тоді можна їх парувати. Раннє парування молодих, ще не сформованих самок ослаблює їх.

Якщо парують кролів все-таки у раннішому віці, що поширено в особистих господарствах, то жива маса самок великих порід має бути не менше 3 кг, середніх — 2,7 кг і пухових — 2,2 кг.

Від перших виводків краще не залишати молодняк на розплід, вникатком може бути молодняк, одержаний від добрих плідників, а також у разі загибелі самки, одержаної від відмінних батьків.

Варто уникати ущільнених окролів (коли самку покривають на 1—5-й день після окролу), у крайньому разі їх можна проводити раз на рік. Надмірне навантаження на організм за ущільнених окролів дуже виснажує тварин. При цьому вони починають давати приплід, непридатний для племінного використання. У деяких господарствах для одержання великої кількості кроленят використовують так званих разових маток, пускаючи їх у злучку, коли їм виповниться 4—5 місяців. Звичайно таких самок із тримісячного віку тримають на раціонах підвищеної поживності. Не можна допускати близькоспорідного парування тварин. Кроленята, що народилися в результаті такого парування, ослаблені, хворобливі і малопродуктивні.

Якщо ви вирішили зайнятися племінним розведенням, то, звичайно, доведеться залишати на розплід тільки міцних здорових кроленят, що мають добру вгодованість, бажано з ранньовесняних виводків. Такий молодняк треба вирощувати в основному на зелених вітамінних кормах. Крім того, влітку молоко самок містить усі необхідні поживні речовини. Рекомендують використовувати племінних тварин для одержання чотирьох окролів на рік не більше 2—3 років. Після цього відтворна спроможність кролів значно знижується.

40 _____ Дім, сад, город—плюс _____

На великих фермах за одним самцем зазвичай закріплюють 10—12 кролиць. У господарствах кролівників-аматорів на п'ять самок краще мати одного плідника. Причому за день самець не повинен покривати більше чотирьох кролиць (двох уранці і двох увечері). Усі племінні тварини повинні мати так звану заводську кондицію: погано вгодовані, а також ожирілі кролі не йдуть у злучку. Пам'ятайте: якщо довго не використовували самця для племінних цілей, то перші покриті ним кролиці можуть бути не запліднені. Врахуйте це в практичній роботі.

Звичайно самка запліднюється під час охоти, інакше вона просто не підпустить до себе самця. Охоту в самок можна визначити за зовнішніми статевими органами: статеві петлі помітно припухає і стає яскраво-рожевою. На час парування обов'язково підсаджують самку в клітку самця, а не навпаки. Інакше в новій обстановці самець буде менш активний, ніж у своїй клітці. Через п'ять днів після першого покриття рекомендується здійснити контрольне парування.

До періоду парування годування організують таким чином, щоб самки мали робочу кондицію, але після парування рівень годування різко підвищують. Самок краще недогодувати, ніж перегодувати, але це стосується холостих маток. Вагітних і тим більше лактуючих самок перегодувати важко, оскільки величезна кількість поживних речовин корму витрачається на формування ембріонів і в подальшому на утворення молока і нових ембріонів. Тому постійне недогодовування вагітних і лактуючих самок неприпустиме — це швидко виводить тварин з ладу.

Успіх кролівництва значною мірою визначається вибором *самця-плідника*, якого краще виростити у своєму господарстві і після його використання замінити або обміняти на іншого самця, що не має родинних зв'язків із самками свого кролячого господарства. Використовувати чужих самців, особливо якщо вони невідомого походження, без крайньої потреби не варто. Якщо вже є така необхідність, то спиніть свій вибір на тому самці, у якого вже перевірені його спадкоємні якості, навіть якщо його походження невідоме. Якщо ж у самця є серйозні вади, то він передаватиме ці дефекти і потомству.

Головне для самця-плідника — це високі продуктивні якості його предків, і насамперед батьків, чистопородність, гарна статеві активність і відтворна здатність. Неабияке значення має рішуче, але не грубе поводження самця із самками. Не можна залишати для племінних цілей самців з малоплідних виводків, від маломолочних самок і тих, що погано вигодовують своїх кроленят, від самців, у яких бу-

Дім, сад, город—плюс _____ 41

ли низькопродуктивні батьки, особливо матері. Краще залишати на розплід кілька самців, з яких пізніше треба відібрати кращого. Самців перший раз допускають до парування у віці 5—6 місяців. До 6 місяців молодий самець повинен важити не менше 4 кг. У цьому віці самця ретельно оцінюють за статурою, якістю волосяного покриву і, нарешті, за продуктивністю і якістю отриманого від нього першого потомства від кількох самок. Використовують самців інтенсивно, тому що тривала перерва в роботі негативно позначається на подальшій відтворній спроможності. Самця використовують 2—3 роки, після цього його якості як плідника можуть істотно погіршитися.

Навіть якщо маєте невелике поголів'я самок, необхідно мати резервного молодого самця тієї ж породи, що й основний самець. Резервного використовують на тих самках, що не були покриті основним самцем, а також на молодих, яким основний самець доводиться батьком. Самців треба утримувати в окремих добре освітлених клітках, розташованих віддалік від кліток самок. Купуючи чи обмінюючи самців, треба пильно стежити, щоб не було близькоспорідного спарювання, що призводить до одержання слабого і нежиттєздатного потомства.

Гарний самець може за рік обслужити до 10—15 самок, одержуючи до 4—6 виводків від кожної самки. У перші місяці експлуатації молодому самцеві дають можливість покривати одну самку за тиждень за дворазової садки. Цей норматив кролівники часто порушують, що може призвести до передчасного вибуття самця з ладу. У подальшому навантаження на самця збільшують. Сильний самець за кілька хвилин робить 2—4 садки, і тому підсаджено до нього самку не слід довго тримати в його клітці, оскільки це виснажує самця і не сприяє поліпшенню результатів перших покривів. Якщо самка відразу не допускає до себе самця, то час її перебування в його клітці збільшують, але не довше як на 10—15 хвилин.

Якщо самок небагато і за короткий весняно-літній період треба одержати максимум молодняку, то самця експлуатують максимально, бо восени й узимку він буде без роботи. Якщо ж планують одержання рівномірних окролів протягом року, то самця використовують, регулюючи навантаження. Для цього самок покривають самцем так, щоб рівномірно завантажити клітки молодняком і рівномірно забивати його для одержання і реалізації м'яса.

Найкращі результати одержують з окролів самок з березня по серпень включно, потім чисельність і якість приплоду знижується, молод-

няк гірше росте, погано компенсує корм природою, вартість кормів збільшується, оскільки зникає з раціону найдешевший — трава. Якщо немає утепленого кролятника, одержання приплоду краще планувати на літній період, застосовуючи раннє відсаджування молодняку і покриття самок у перші дні після окролу (ущільнені окроли.)

Для покриття молодих самок краще використовувати дорослих самців, а якщо їх немає — самців не молодших 5-місячного віку. Треба враховувати, що при спарюванні старих або дуже молодих тварин одержують ослаблене потомство з низькою майбутньою плодючістю та життєздатністю. Улітку кролів парують рано вранці або пізно ввечері, коли прохолодно, а в холодний період — удень, коли повітря добре прогріється (самці проявляють слабку статеву активність у спеку і холод).

Узимку парують кролів у закритих приміщеннях, а в період відлиг — у клітках просто неба. Самок підсаджують до самця, але не навпаки. Перед тим, як підсадити самку, з клітки самця забирають обладнання, об яке можуть травмуватися тварини під час їхнього спільного перебування.

У самки в охоті зовнішні статеві органи набухають, тварини поведуться неспокійно, іноді вискубують пух у себе на грудях, збирають і тягають підстилку, відмовляються від корму. Тільки самки, які тільки-но окропилися і прийшли в охоту, можуть затоптати або розкидати своїх новонароджених кроленят. Якщо самку в охоті погладити по спині і попереку, вона лягає, витягується і піднімає задню частину тіла.

Якщо самка не прийшла в охоту незважаючи на зовнішні ознаки тічки, вона тікає від самця, забивається в кут клітки, відбивається і навіть видає тривожні звуки. Статевий акт завершується дуже швидко — за 1—2 секунди. Про покриття самки можна судити з поведінки самця, який після завершення статевого акту падає з неї набік і видає специфічний писк або гурчання. Для підстраховки самцю дають зробити ще одну садку і після цього забирають самку з клітки самця.

Деякі кролівники обмежуються одним покриттям, після якого самку намагаються не турбувати протягом 1—2 годин. Інші вважають, що для гарантії заплідненості треба через 4—6 годин після першого покриття повторно підсадити самку до самця. Багато хто з бувалих кролівників самку в охоті покривають двічі — вранці і ввечері.

За інтенсивного навантаження самець протягом доби може плідно покрити до 4 самок, яких з перервами (двох вранці, двох інших — увечері) підсаджують до нього в клітку. У цей час самця годують високобілковими та якісними кормами. Іноді сильного і перевіреного самця

підсаджують до самки. Дехто з кролівників до кількох молодих самок, яких утримують в одній клітці, на 5—9 днів підсаджують закріпленого до них самця. Потім усіх тварин розсаджують в індивідуальні клітки, вважаючи самок заплідненими. До цього варіанту вдаються у разі, якщо кролівник, скажімо, приїжджає на ділянку тільки на 1—2 дні і не може організувати і проконтролювати парування всіх самок. З іншого боку, самки, покриті в перші дні, протягом тижня будуть переслідуватися самцем, що може спричинити повне або часткове розсмоктування зародків. Тваринам, яких утримують в одній клітці, складно організувати нормальне годування і напування. Скупченість тварин на тривалий термін пригнічує їх, погіршує умови формування ембріонів: і, нарешті, важко підібрати тварин у таку групу, щоб не було бійок серед самок. Тому такі групи кролівник має створювати заздалегідь із молодих самок, яких утримує в одній клітці.

У Франції розроблена оригінальна система утримання кролиць, призначених для покриття. Вісім, максимум 16 індивідуальних кліток самок з'єднують загальним коридором завширшки 28 см, у якому перебуває самець. Щоб самки не виходили із своїх кліток у коридор, на їхні шиї надівають нашійники, а самець із своєї клітки має доступ в усі клітки самок. Через 2 тижні після окролу, коли самка напевно покрита, щоб кроленята, які підросли, не виходили в коридор, отвори (лази) у клітки закривають. Завдяки цій системі відпадає потреба у таких трудомістких операціях, як перенесення та підсаджування кролиць, пальпація самок на сукрільність тощо.

Трапляються самки, зазвичай молоді, котрі погано приймають самця. У цьому разі її підсаджують до нього в клітку неодноразово. Якщо вони не б'ються, то на певний час її можна залишити в клітці самця. Коли ж самка, що має явні ознаки охоти, не підпускає до себе самця, тікає або переслідує його, то її підсаджують до іншого, можливо, старшого за віком самця, або, якщо є, — до резервного.

Через п'ять днів після першого покриття проводять контрольне підсаджування самки до того ж самця. Якщо вона була запліднена в перше покриття, то під час контрольного парування самка не підпускає до себе самця. Самки, які не запліднилися у перше покриття, перебиваються, але через 5—6 днів здійснюють контрольне підсаджування втретє. Коли й тепер самка не запліднена, то змінюють самця. Якщо й у цьому разі самка залишається холостою не з вини самців, то її вибраковують.

Через 12—14 днів після парування самку потрібно перевірити на

сукрільність. Посадіть її на рівну поверхню головою до себе, лівою рукою тримайте за шкірку на крижах, а правою обережно (щоб не спричинити викидня) прощупуйте зародків. Якщо кролиця вагітна, ви намацаете два ланцюжки довгастих зародків. Вони будуть досить великі — 2—2,5 см у довжину.

Планове розведення (за Петером Грюном)

План розведення визначає, як часто буде кролитися самка протягом року. Розрізняють інтенсивне, напівінтенсивне й екстенсивне розведення.

За **інтенсивного** розведення кролицю спарюють вже через дві доби після окролу. З урахуванням тривалості вагітності 31 доба, вона може кролитися через кожні 33 доби, тобто максимально 11 разів на рік. Такі часті парування після окролу можна спостерігати і у диких кролів за сприятливих зовнішніх умов. Звісно, така система передбачає утримання у закритих приміщеннях, повноцінне годування, дотримання гігієни, оскільки кроленят відсаджують від матері вже у віці 28 днів. Від однієї кролиці за рік можна одержати понад 50 кроленят. Найчастіше цей метод застосовують за розведення кролів м'ясних порід.

Напівінтенсивне розведення кролів передбачає спарювання через 14 днів після окролу і відсаджування кроленят у віці 6 тижнів. Таким чином, у кролиці більше часу на відпочинок, а молодняк під час відсаджування буде дещо старший. Проблема цієї системи в тому, що через 14 днів кролиця часто нездатна до парування через лактацію.

За **екстенсивного** розведення кролиць парують знову тільки через 28 днів, або ж через 6—8 тижнів після відлучення молодняку. Така система у поєднанні з утриманням у відкритих шедрах, які допускають розведення тільки у теплий період року, забезпечує лише 3—4 окроли на рік. Однак при цьому збільшується частка основного корму й економляться концентрати.

Окріл

Окріл найчастіше відбувається вночі або на світанку і триває від 10 хвилин до години, і, зазвичай, протікає без ускладнень. Якщо окріл відбувся благополучно, кролиця поїдає свій послід, облизує новонароджених, укладає в гніздо, годує і прикриває пухом.

Трапляється, що самка непокоїться і відмовляється годувати кроленят. Одна з причин такої поведінки — її низька молочність: кролиці треба більше згодовувати буряків, моркви, давати молоко, молочні

відвійки. Друга причина — охота, котра може настати відразу після окролу. У цьому разі її треба покрити, після чого кролиці стають спокійними, добре годують і виховують малят.

Іноколи через важкі роди і захворювання сосків (укуси, тріщини) самка загризає виводок. Це трапляється, коли молоко утворюється до окролу. У такому разі молочні залози і соски слід обережно промасажувати, здоїти кілька крапель молока і, тримаючи кролицю, дати можливість кроленяттам насмоктатися молока. Після цього в кролиці найчастіше проявляється материнський інстинкт, і все приходить у норму. Потріскані соски треба продезінфікувати і змазати олією.

За відсутності молока в самки після окролу до неї не можна підпускати кроленят, оскільки вони можуть травмувати соски, і вона відмовиться від малят. Кролицю потрібно відсадити від кроленят і підгодувати соковитими молокогінними кормами; з появою молока підсадити кроленят. Якщо молоко не з'явиться, кроленят підсаджують до іншої кролиці.

Протягом доби після окролу потрібно оглянути гніздо. При цьому варто добре пам'ятати, що кролиці дуже не люблять сторонніх запахів: запашного мила, парфумів, дезінфікуючих засобів тощо. Різкі запахи настільки дратують кролиць, що вони після окролу можуть з'їсти своїх власних кроленят. У зв'язку з цим ретельно миють руки милом без запаху, видаляють із клітки самку, попередньо потерши руки об її вовну, щоб на руках залишився запах кролиці. Під час огляду видаляють мертвих і неповноцінних кроленят, слабких, переохолоджених відігрівають у долонях і вкривають пухом. Якщо самка розкидала кроленят по клітці, їх треба зібрати в гніздо і прикрити пухом. Під самкою залишають зазвичай не більше 7—9 кроленят.

Якщо самка загризає кроленят без очевидної причини, її слід вибракувати.

Кроленята народжуються зовсім безпомічними — голі й сліпі. Жива маса кожного з них 50—65 г залежно від породи, кількості у виводку, годування кролиці у період сукрільності тощо. Кроленята живою масою 40 г і менше небажані, вони нежиттєздатні. Кроленят у виводку буває від 1 до 18 і більше, але найчастіше 5—9.

Іноді багатоплідні самки не можуть вигодувати всіх народжених кроленят. Тому виникає необхідність кількох кроленят підсадити під молочнішу, але менш плідну матку. Однак запах чужих кроленят непокоїть самку, і вона може їх загризти. Щоб уникнути цього, перед підсаджуванням до іншої самки, її на 15—20 хв забирають із гнізда, кроленят очищають від пуху і підстилки колишньої матері, натирають пухом но-

вого гнізда, укладають усередину нового виводку і вкривають гніздовим пухом. Після цього підсажені кроленята набувають запаху нового гнізда, і прийомна мати не зможе відрізнити їх від своїх, навіть якщо в них буде інше забарвлення. При цьому кроленята обох виводків не повинні дуже відрізнитися один від одного за віком і живою масою.

За будь-якого способу утримання кролиця, як правило, годує кроленят один раз на добу, найчастіше в той час доби, коли відбувався окріл.

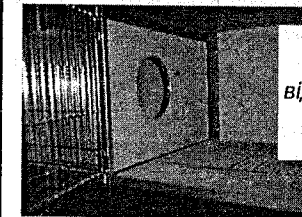
Дуже важливо після окролу визначити молочність кролематки та її можливості щодо годування кроленят. Найпростіший спосіб оцінки молочності — візуальний за станом приплоду у п'ятиденному віці. Ситі кроленята спокійно лежать у гнізді, мають гладеньку блискучу шкіру з ніжним блискучим вовновим покривом, округлі форми тіла і наповнений шлунок. Усе це вказує на добру молочність самки. У маломолочній кролиці кроленята голодні, мають кутасті форми тіла, зморщену шкіру з тьмяним і скуйовдженим вовновим покривом, порожній або недостатньо наповнений шлунок. У пошуках корму вони розповзаються по гнізду і жалібно пищать. У цьому разі кілька кроленят віднімають і підсаджують до іншого гнізда до самки з належною кількістю молока.

Молочність кролиці за конкретну добу можна визначити шляхом зважування її дої після годування кроле-

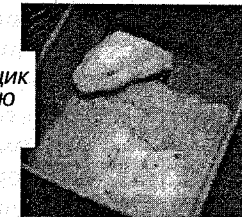
Гніздовий ящик

Дикі кролі приносять потомство у норах. Домашнім легше вибрати місце для гнізда, якщо у них буде гніздовий ящик.

За розміром він має відповідати породі кроля. У кролиці повинно бути достатньо місця для того, щоб вона могла розвертатися, але ящик не повинен бути дуже великим, щоб кроленята у гнізді могли обігрівати одне одного і не розповзатися. Отвір у ящику слід робити збоку і не дуже низько, щоб кроленята не виповзали із гнізда раніше часу. Гніздовий ящик має бути доступним для контролю власником тварин, тобто кришка повинна відчинятися. Якщо в приміщенні кролиці достатньо місця, ящик ставлять там приблизно за п'ять днів до окролу. Якщо місця у боксі мало, ящик підвішують зовні клітки і роблять отвір, щоб вона могла туди увійти.

Лаз для кролів відокремлює клітку від гнізда

Гніздовий ящик з відчищеною кришкою

Самка оглядає ящик і починає приносити туди матеріал для гнізда. Незадовго до окролу вона викладає гніздо пухом, який вищипує у себе на животі.

У закритих клітках із солом'яною підстилкою, у яких є тільки дратяні дверцята спереду, можна відмовитися від гніздового ящика. У цьому разі кролиця шукає темний куток, щоб там облаштувати гніздо.

нят. За різницею зважувань установлюють добову молочність. Додатково до цього зважують усіх кроленят перед і після годування їх материнським молоком. Для більшої вірогідності результати зважувань кролиці і виводка порівнюють між собою.

Молочність кролиць залежить від багатьох факторів: віку, годування, кількості кроленят у виводку, породи, періоду лактації, індивідуальних особливостей тощо. У перші 18—20 днів життя ріст і розвиток кроленят залежить тільки від кількості та якості материнського молока. У кролиць зазвичай добре функціонують 8, інколи 10 сосків, але наймолочніші перші 6 сосків. Тому у гнізді молочних самок залишають не більше 8, а маломолочних і самок, які окропилися вперше, — не більше 6 кроленят. У кращі дні лактації молочна самка може виділити до 350—400 г молока. Молозиво і молоко кролиці дуже поживні. У ньому міститься 20—27% жиру, 15% білка, 2% молочного цукру і 2,5% мінеральних речовин. Молочна самка за один окріл легко вигодує до 10 кроленят.

Для кращого росту і збереження молодняку в перші тижні життя їх бажано утримувати окремо від матки. Самку підсаджують у маточник до свого гнізда раз—двічі на добу для годування кроленят, а потім відсаджують в іншу клітку. За спільного утримання кроленята поведуться неспокійно, лаять по маточнику, відчують близькість кролиці, яка також не відпочиває. За окремого утримання кроленята сплять майже цілодобово. Відпочиває і самка, у неї підвищується молочність.

Новонароджені кроленята мають 16 молочних зубів. На третій день у них починає рости волос, вовняний покрив має довжину 0,5 см, їхня жива маса подвоюється. У 10—14-денному віці вовна в кроленят має довжину 1,5 см, вони стають видючими. У віці 18 днів міняються зуби, кроленята починають вибігати з гнізда і навіть поїдають корм, призначений для кролиці. На 20-й день, якщо в клітці є гніздові ящики, їх слід забрати і добре вимити клітку. З цього моменту кролиці необхідно давати високоякісні корми: кролячий комбікорм, подрібнене або плющене зерно, моркву, влітку — молоду підв'ялену траву, взимку — дрібно-стеблове і добре облистнене сіно з бобових трав або різнотрав'я.

Якщо кроленятам не вистачає материнського молока, у пошуках корму вони можуть виходити з гнізда трохи раніше. До місячного віку закінчується повна зміна зубів, кроленята звикають до зелених, грубих, концентрованих кормів і здатні до самостійного життя. Жива маса у них до цього часу збільшується вдесятеро.

Для контролю за ростом кроленят періодично зважують. Нормально розвинуті кроленята мають важити: новонародженні — 45—65 г, у

10-денному віці — 130—150 г, у місячному — 450—550 г, у два місяці — понад 1100 г.

Якщо у самки несподівано пропадає молоко або вона гине чи немає можливості відсадити слабих кроленят до інших самок, застосовують штучне годування кроленят. Щоб наблизити випоюване молоко за поживною цінністю до кролячого, до підігрітого коров'ячого молока додають сухе молоко з розрахунку 20—25 г порошку на 100 г молока. Після розчинення порошку додають трохи вівсяного борошна, 3—5 крапель рибачого жиру чи комплексного препарату вітамінів А, D і Е.

У перші дні кроленят годують підігрітою до 40—45°C сумішшю двічі—тричі рази на добу, використовуючи піпетку, дитячу соску чи соску з дитячої пустушки, надіту на пляшечку. Надалі кроленята починають пити молоко з мисочки, з якої після кожного годування виливають залишки молочної суміші, а посуд ретельно миють.

Найчастіше кроленят відлучають у віці 30—45 днів. До цього часу у кролиць молочність різко знижується. Період відсаджування є найважливішим у розвитку кроленят, тому що в цей час спостерігається найбільший їхній відхід, особливо, коли відсаджують у місячному віці. Краще відсаджувати кролицю від кроленят, а не навпаки. Кроленята легше витримують цю операцію, якщо залишаються в клітці, у якій народилися і вирости. Як правило, у кроленят у період відсаджування знижується і навіть припиняється приріст живої маси. Після відсадження молодняк бажано годувати переважно тими кормами, які вони одержували до відсаджування від матері. Нові корми вводять до раціону молодняку поступово. Часто під кролематкою під час відсаджування залишають 2—3 найслабших кроленят на 5—6 днів. Це зменшує відхід молодняку при відсаджуванні, а також уберігає маток від маститів.

Найоптимальніший термін відсаджування молодняку від самок — 60 днів. До цього віку жива маса кроленят збільшується більш як у 20 разів. Вони поїдають найрізноманітніші корми, легко витримують під час відсаджування будь-які стреси і не знижують інтенсивності росту навіть у перші дні після відлучення.

Відсаджують молодняк у попередньо почищені і продезінфіковані вольєри, групові клітки або в клітки для дорослих кролів з розрахунку 0,1 м на кроленя при вирощуванні на м'ясо, 0,15—0,18 м — за вирощування на розплід для ремонту поголів'я. При цьому кроленят бажано розділити за статтю, вгодованістю, масою і віком, тоді вони краще ростуть, розвиваються і поведуться спокійніше. За такого сортування молодняку в одну клітку неминуче потрапляють кроленята з різних ви-

водків, іноді серед них виникають бійки, що призводить до псування шкурки. Забіякуватих відсаджують окремо і, якщо вони не призначені на розплід, каструють, оскільки після цього вони стають спокійнішими і краще відгодовуються. Кастрацію проводять ветеринари. Однак у домашніх умовах цю операцію може виконати будь-який кролівник так: помічник тримає кролика за ноги, а кролівник надавлює пальцями на низ живота, щоб насінники опустилися в мошонку. На кожен насінник накладають нитку, сильно її затягують і зав'язують, після чого перетягнена частина через певний час засихає і відпадає.

У перші місяці після відсаджування за кроленятами необхідно ретельно доглядати, тому що в цей період вони швидко ростуть, линяють і дуже схильні до шлунково-кишкових захворювань. Найінтенсивніший ріст у них спостерігається у 2—3-місячному віці. Середньодобовий приріст маси їх у цей період становить 25—35 г.

За ростом і розвитком відсадженого молодняку потрібно постійно спостерігати. У 3-місячному віці в кроленят повторно визначають стать, тому що в цей період у них настає статеве дозрівання і може відбутися неконтрольоване покриття самочок. Раз на місяць усіх тварин ретельно оглядають. При цьому звертають увагу на поведінку всіх кроленят, їхню рухливість і темперамент. Щоб своєчасно виявити хворих, у кроленят оглядають слизові оболонки очей, носа, статевих органів, а також шкіру і вовновий покрив.

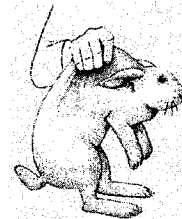
Здорові кроленята виглядають бадьоро, добре поїдають корм, очі в них блищать, а вовна лисніє. Вони рухливі й енергійні. Кроленят анемічних, з тьмяною скуйовдженою вовною, з очима начебто покритими плівкою, що забилися і скупилися в кутку клітки, необхідно ізолювати від інших тварин і показати ветлікару.

Після 4-місячного віку у кроленят різко знижуються середньодобові прирости, тому рекомендують реалізувати кролів на м'ясо саме в цьому віці. Іноді досвідчені кролівники перед реалізацією на м'ясо їх відгодовують. Відгодовування триває 4 тижні, протягом яких вдається не тільки збільшити живу масу кроленят на 25—30%, а й істотно поліпшити поживні властивості м'яса, а також підвищити якість шкурки.

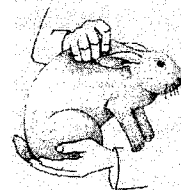

Правила поводження з кролем

Кролі добре пристосовуються до довкілля. Якщо їх утримують у приміщеннях і займаються ними, вони стають ручними і перестають лякатися. Але якщо кролів утримують у вольєрах, дуже скоро вони починають робити підкопи. Вони швидко стають дикими, і їх важко спіймати. Якщо ви плануєте возити тварин на виставку, можна порадити частіше виймати їх із клітки, саджати на стіл і перевертати на спину, як це робить суддя на виставці.

Так беруть і припіднімають кролів

Кролі лякливі. Тому поводитися з ними треба спокійно. У кролятник ніколи не слід вриватися, інакше тварини злякаються і почнуть метатися. Найкраще входить у приміщення повільно і при цьому розмовляти з тваринами. Можна також свистіти чи співати, у будь-якому випадку кролі повинні відчувати відвідувача з великої відстані.

Кролів виймають, тримаючи за загривок. Рухливих тварин додатково утримують за вухо. Виймаючи важких тварин, другою рукою потрібно підтримувати їх за живіт чи

Кролячий послід — цінне добриво

Кролячий послід — цінне добриво для саду і городу. Перед застосуванням необхідно приготувати компост. Він швидко дозріває, особливо, якщо його готують із сіна та залишків соломи.

Один кроль масою 4 кг продукує близько 100—150 кг гною за рік залежно від типу годування, способу утримання і застосування підстилки. 100 кг кролячого гною замінює 2,6 кг сульфату амонію, 3 кг суперфосфату і 1,3 кг 40%-ної калійної солі. За цінністю гній не поступається гною інших видів сільськогосподарських тварин. Однак його потрібно правильно укласти в яму для гною, купу чи закомпостувати.

спину в ділянці таза (див. мал.). Якщо ви відсаджуєте кроля, підстилка у клітках не повинна бути дуже гладенькою, інакше він не зможе як слід триматися.

Перш ніж покласти кроля, однією рукою треба притиснути його вухо між великим і вказівним пальцями, а іншими тримати за загривок. Припіднявши тварину, її кладуть на спину. Якщо кроль не звик до такого поводження, то намагатися звільнитися

Пересаджування кроля

Так тримають кроля під час огляду

за допомогою задніх лап. Щоб заспокоїти кроля, задні лапи можна притримувати другою рукою. Поклавши тварину на спину, легко контролювати її стать, стригти кігті й оглядати зуби.

На короткі відстані (у межах кролятника) ангорських кроликів слід переносити, тримаючи однією рукою за вухо, а другою за шкіру у крижовій ділянці. Перед забоем рекомендується тримати кроля у тазостегновій ділянці, щоб під шкірою не утворилися синці.

Особливості розведення кролів пухових порід

Розведення пухових кролів є найрентабельнішим порівняно з м'ясним і шкурковим кролівництвом. Останнім часом чимало досвідчених кролівників перейшли на розведення тільки пухових кроликів з метою виробництва пуху і лише як побічного продукту — м'яса кролів.

Для виробництва пуху основу стада становлять дорослі холості самки і лише третина припадає на кращих кролиць, від яких одержують приплід, призначений для ремонту стада і заміни вибулих з різних причин тварин. Від кролиць одержують 2—4 окроли за рік, одночасно використовуючи їх і для одержання пуху. Старих тварин і вибракований молодняк забивають на м'ясо.

Перед початком виробничого року кролівник має скласти орієнтовний план-календар парувань і окролів з перспективою одержання від дорослих самок до чотирьох окролів, а від молодих, народжених на початку року, до двох окролів. Орієнтовний календар парувань і окролів може бути таким (за В.О. Александровим):

Окроли	Покриття	Окроли	Відсаджування молодняку
Перший	15.XII—1.I	15.I—1.II	1.III—15.III
Другий	1.III—15.III	2.IV—15.IV	15.V—30.V
Третій	1.V—15.V	2.VI—15.VI	15.VII—30.VII
Четвертий	1.VII—5.VII	1.VIII—15.VIII	15.IX—30.IX

До речі, цей план-календар придатний для будь-яких порід кролів.

Ремонтних самок пухових порід парують у віці — 5—6 місяців, коли їхній ріст і розвиток в основному закінчуються. За день самець може покрити до чотирьох самок (двох вранці і двох увечері) або двох самок дворазово. Тривала перерва в покриттях негативно позначається на відтворювальних спроможностях самця. Після окролу самка часто розкидає кроленят, що буває, коли вона перебуває в охоті або в неї немає молока чи пошкоджені соски. Відразу після окролу самку видаляють із гнізда і перевіряють стан новонароджених кроленят, забираючи мертвих і дуже слабких. Під молочними самками залишають до 8 кроленят, під маломолочними — 5—6. Молочна доросла самка за належного годування може вигодувати більше 10 кроленят.

Відсаджують молодняк у віці 45—60 днів у групі клітки, а в тримісячному віці самців, залишених на розплід, розсаджують по одному, племінних самок — по дві у клітку.

Молодняк на розплід відбирають від кролів пухових порід з дуже доброю оброслістю і довжиною пухового волосу не менше 6 см. Волосяний покрив має бути середньої і малої остистості.

Пухові кролі вирізняються найдовшим волосяним покривом, що називається пухом. На відміну від пуху кролів інших порід, він має значно більшу довжину і тонину. Кролячий пух за теплозахисними властивостями перевершує навіть пух ангорських кіз та овечу вовну. Пухова продуктивність залежить від віку кролів, умов годування та утримання, техніки і частоти збирання пуху. Від відлученців можна одержати до 15 г пуху, від шестимісячного кроля — до 35 г, а з дорослої тварини щомісяця можна вичисувати до 50 г пуху. Треба враховувати, що кількість пуху за один прийом вичисування (вискубування) залежить і від періоду року: взимку на 30% вища, ніж влітку. Протягом року від дорослої самки можна одержати близько 500 г пуху: скажімо, від кролиці білої пухової породи у середньому за рік можна одержати 350—400 г, а від кращих тварин — 700 г і навіть 1 кг. Від однієї самки з приплодом за рік можна одержати до 2 кг високоякісної пухової сировини.

Пухова продуктивність визначає й особливості догляду за цими тваринами, зокрема, постійне прибирання в клітках, аби волосяний покрив не забруднився. Молодняк пухових порід утримують приблизно так само, як і кролів інших порід: по 4—6 голів у секції клітки. Повновікових кролів (зазвичай це самки, яких не парують, а розводять тільки для одержання пуху) утримують в індивідуальних утеплених клітках, куди у теплих зонах навіть можна не ставити будиночків. У холодних регіонах для таких самок у клітці споруджують утеплений будиночок, але без маточника. До секції поміщають кроленят переважно з одного виводка. Якщо немає можливості сформувати такі групи, секції формують з одностатевих кроленят, близьких за віком і розвитком. Слабких і забіякуватих утримують роздільно, а згодом їх вибраковують.

Щоб запобігти звалюванню пуху, його треба періодично збирати вискубуванням, але краще робити це за допомогою спеціального гребінця з рідкими зубчиками для вичисування тварин. Пухових кролів можна і стригти, але це практикують дуже рідко і тільки в теплий період року; стрижуть, зазвичай, перший раз молодих кролів, у яких дуже слабка і ніжна шкіра, котру під час вищипування можна пошкодити. Надалі пухових кролів вискубують, оскільки стрижка уповільнює ріст ново-

го волосу, погіршує якість заново відростаючого пуху, тому що частково зістригається і волос, що ще не закінчив свій ріст. За вискубування і вичісування легко відокремлюється волос, що закінчив свій ріст, і на його місці закладається й інтенсивно росте новий пуховий волос.

У пухових кроликів волосяний покрив линяє постійно, незалежно від сезону року. Волос, що закінчив свій ріст, поступово випадає, а на його місці починає рости новий. При цьому на різних ділянках тіла швидкість росту волосу різна: швидше він росте там, де більші втрати тепла. Волос росте доволі швидко — за місяць приріст перевищує 20 мм. На різних ділянках шкірного покриву ріст волосу закінчується також неодноразово. Тому збирати пух найраціональніше приблизно раз на місяць. Дозрівання пуху найчіткіше проявляється, коли довжина його понад 60—70 мм.

Визначити дозрілість пуху можна, взявши пасмо і злегка потягнувши його. У цьому разі, якщо пух готовий для збирання, пасмо легко відокремлюється і залишається в руці. Ступінь дозрівання пуху можна визначити і за зовнішнім виглядом. Якщо кріль добре обріс і кінчики волосу почали злипатися — це свідчить про те, що вже можна збирати пух. Якщо перетримати кролів, не вичісуючи їхній пух, до довжини пухового волосу 80—100 мм, знижується якість пуху, з'являються місця зваляного хутра, зменшується збір.

Зазвичай у дорослих кролів пух збирають 4—6 разів за рік. Досвідчені кролівники щомісячно вискубують у кролів той волос, який закінчив свій ріст і легко відокремлюється від шкіри. Важливо і те, що за щомісячного вичісування шкіра кроля не дуже оголюється, пух однорідніший за розміром і без ознак зваляності. Плюс ще у тому, що часте збирання пуху сприяє збільшенню його кількості через зменшення втрат. Узимку пух вискубують не повністю, а в теплий період року можна не побоюватися навіть повного оголення шкіри, на якій залишають лише відростаючий пух.

Вперше у молодняку вичісують пух у віці 2—2,5 місяця. У цей час збирають приблизно по 15—20 г пуху. Під час другого вискубування або вичісування у віці 4—4,5 місяця збирають по 25—30 г пуху, і втретє пух вискубують у віці 6—6,5 місяця, збираючи приблизно по 35—40 г з кожного кроля. За щомісячного вискубування тварин одержують чистий пух високої якості.

Для зняття пуху кроля саджають на коліна головою до себе і скубують від голови до хвоста. Починають скувати із спини, переходячи на груди, боки, живіт і кінцівки. Вискубують невеликі порції пуху, притискаючи

волос великим пальцем до гребінця. Якщо скубують без гребінця, волос захоплюють трьома пальцями і скубують без особливих зусиль. Якщо ж пух тримається міцно і кріль дуже хвилюється, то волос краще зістригти, бо коли скубують з великим зусиллям, на шкірі з'являються ранки, які потім довго не гояться. Після вискубування пух відростає трохи швидше, ніж після стрижки. Для стрижки можна використати звичайні ножиці. Спочатку кроля ретельно прочісують і роблять проділ на середині спини. Потім від цього проділу з обох боків у напрямку живота зрізають пух. Ножицями потрібно захоплювати невеликі пасма і зрізувати за один прийом, якомога ближче до шкіри.

Лактуючих і сукрільних самок звичайно не вискубують, оскільки цю процедуру треба проводити до покриття. Якщо цього не зробили, для підтримання пуху в чистоті й порядку самок можна легко розчісувати і ножицями вирізувати клубки сплутаного пуху. Стрижуть кролів зі спини вниз, зробивши попередньо стригальною машинкою або ножицями проділ по хребту.

Перед окролом кролиці вискубують у себе до 40 г пуху для влаштування гнізда. Частина цього пуху без шкоди для новонароджених кроленят можна забрати: взимку — менше, влітку — більше. Після відлучення кроленят від матері пух, що залишився у гнізді, забирають і ретельно очищають від домішок. Такий пух за своїми властивостями та якістю не поступається вискубаному кролівником. Цей пух можна сховати до наступного окролу. Перед новим окролом самка знову буде вискубувати пух для гнізда. Цей пух забирають, а той, що залишився від попереднього окролу, використовують для спорудження гнізда.

Якщо пуховий молодняк вирізняється неохайністю, звичайно таких тварин вибраковують. Є самки й самці, що вперто випорожняються в будиночках; у таких тварин пух набуває жовтого відтінку. Як підстилку для пухових кроликів не використовують матеріал, що забруднює волос — тирсу, дрібне сіно, торф, полову, стару солому, сіно з перестоялої трави, у якій уже дозріло насіння, мох. Підстилку кладуть тільки тоді, коли холодно, й у період окролу та вигодовування кроленят, використовуючи для цього лише велику, чисту, суху, без пилу солому безостих злакових.

Для реалізації та для внутрішнього споживання отриманий пух відразу ж акуратно розкладають у пакети, тому що він дуже гігроскопічний. Зазвичай за якістю пух поділяють на чотири сорти — екстра, I, II, III — і брак. Сортність визначають за довжиною пуху, наявністю домішок і забруднення (сіно, тирса, ость соломи, реп'яхи тощо), зваляністю і чистотою забарвлення — відсутність або наявність пожовклого пуху.

Так, до сорту *екстра* відносять чисто-білий пух, без сторонніх домішок і звляності та жмутів, з довжиною волоса від 60 мм і більше; до *I* — аналогічний за кольором та якістю пух, але коротший (45—59 мм);

до *II* — такий самий пух, що і до перших двох, але ще коротший (30—44 мм);

до *III* — білий пух без сторонніх домішок, але допускається наявність не більш 3% звляності, з довжиною волоса від 11 до 29 мм.

Брак — пух чистий, довжина волоса коротша за 11 мм, 10—30% від маси пошкоджено міллю, гризунами тощо.

Пух кожного сорту поділяють на нормальний і дефектний. Щоб пух не звалювався, його зберігають у щільних ящиках з тесовим дном, фанерними стінками і кришкою. Ящик може мати такі розміри: довжина — 80 см, ширина і висота — по 50 см. У дно такого ящика у шахматному порядку на відстані 15 см один від одного вставляють знімні кілочки діаметром 1—1,5 см і заввишки 25—30 см. Для захисту від молі на стінки ящика підвішують пакетики з нафталіном, оскільки пересипати ним пух не можна — він пожовтіє. Не можна з тієї ж причини застосовувати й аерозолі проти молі.

Переробляти пух починають з підготовки його до прядіння, потім із пряжі в'яжуть виріб і, якщо це необхідно, фарбують.

Насамперед, пух треба очистити від сторонніх домішок, вручну розпушити грудки пуху й обробити їх спеціальними щітками. Вичесаний пух знімають з чесалок і розкладають на столі у вигляді однорідного шару, з якого згортають рулон: пух підготовлений до прядіння. Прядуть пух у кожній родині по-різному. Для в'язання прядуть за допомогою веретена або прядки (у продажу є електричні прядки). Щоб запобігти усадці пряжі, прядуть обов'язково на яку-небудь основу у вигляді ниток № 10—20, на бавовняній основі білого кольору; дехто використовує нитки із шовку або капрону. В'яжуть виріб за допомогою в'язального гачка і спиць. Можна використовувати методи плетива за допомогою спеціальної рамки і, звичайно, в'язальної машини.

Годівля кроликів пухових порід має свої особливості, оскільки від них одержують не тільки м'ясо, а й пух. Тому цим кролям потрібно більше енергії та протеїну в раціоні, особливо вони мають потребу в сірковмісних амінокислотах, що входять до складу білків пуху. Пуховим самцям і самкам на добу потрібно по 170—200 г кормових одиниць і 19—24 г перетравного протеїну. За зниження рівня протеїну в раціоні ріст і розвиток тварин затримуються, а пухова продуктивність знижується. У період спокою

раціони самців і самок пухових порід можуть бути з меншим вмістом енергії і протеїну; концентрованих кормів треба згодовувати не більш як 30—40 г на тварину за добу. У період підготовки і проведення парування частку протеїну й каротину значно збільшують. У середньому поживність раціонів для пухових кроликів на 20—25% вища, ніж у мясо-шкуркових порід.

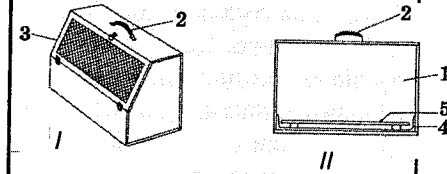
Пуховим кроликам бажано постійно згодовувати сіно бобових. Обов'язково підгодовувати кістковим борошном — до 3 г на тварину за добу, кухонною сіллю — до 1,5 г. Після вискубування пуху кролям дають у складі мішанок розчини хлористого або азотнокислого кобальту з розрахунку 0,1 мг на одну тварину. Для цього розчиняють 100 мг солі в 1 л води і додають цей розчин до корму або води по 1 мл на добу.

Складаючи раціони для кроликів будь-яких порід, треба дотримувати визначеного співвідношення (структуру) окремих груп кормів: у літній період на частку концентратів має припадати не менше 50% від загальної потреби в кормових одиницях, 5—10% на частку високопротеїнових кормів, і близько 35—40% поживності раціону матимуть трава, бадилля та зелені гілки. Взимку співвідношення окремих груп кормів буде приблизно таким (%): сіно, солома і сухий гілковий корм — 20—35, соковиті — 15—25, концентровані корми, включаючи високопротеїнові — 40—60.

Ящик для транспортування

Кролів постійно доводиться переносити. Це означає для тварин зміну звичного оточення і дискомфорт. Щоб зробити ці зміни приємнішими, а транспортування легшим, розроблені спеціальні ящики для перевезення кролів.

Звичайно, можна посадити кроля для перевезення в машині у будь-який ящик з солом'яною підстилкою. Та якщо потрібно відвезти кількох дорослих кролів, яких треба утримувати окремо, ящик має задовольняти певні вимоги.

Транспортний ящик:
I — загальний вигляд; II — вигляд у розрізі: 1 — простір для кроля, 2 — ручка, 3 — дверцята з сіткою, 4 — картон, 5 — решітка

Розміри ящика мають відповідати породі кролів. Скажімо, ящики для кроликів середніх порід повинні бути завширшки 250 мм, завдовжки 500 мм і заввишки 300 мм. У верхній частині ящика мають бути дверцята з отворами для вентиляції. Крім того, вони (ящики) мають пропускати достатньо повітря і мати вологонепроникне дно. У них не повинно бути гострих кутів і кромок, які могли б поранити тварин, а дно має бути доволі шершавим, щоб тварини сиділи спокійно під час поштовхів. Найкраще це забезпечує підстилка з соломи чи сіна. Така підстилка вбирає вологу, тому тварини залишаються сухими. Потім її можна просто викинути і замінити новою.

Способи вирощування кролів на м'ясо

М'ясо кращої якості одержують від кролів м'ясних порід у період їхнього максимального росту. Вирощують кролів тільки на м'ясо одним із двох способів.

Бройлерний спосіб. Кроленят від матері не відсаджують, а забивають, коли їм виповниться півтора місяця. Кролицю ж знову парують через десять днів. Цей спосіб і гарний, і не дуже. Гарний, тому що не потрібні клітки для відсаджування. А не дуже тому, що, по-перше, кролиці швидко виходять з ладу і потребують великих витрат на корм; по-друге, шкурки у бройлерних кролів, зазвичай, третьосортні. Бройлерних кроленят одержують від кроликів швидкостиглих порід, таких як білий велетень, сріблястий, радянська шиншила. Вони в півтора місяця важитимуть близько двох кілограмів. Щоб прискорити ріст м'ясних кролів, схрещують тварин різних порід. Наприклад, самців шиншили і самок білого велетня. Зрозуміло, що корм для кролиць, що годують бройлерних кроленят, повинен бути поживним, звичайно, за рахунок концентратів. Їхня частка в загальному раціоні може становити: влітку 40—45%, узимку 50—60 %. З грубих кормів дають переважно сіно бобових, а із соковитих — траву люцерни або конюшини. Трава і сіно бобових добрі тим, що за їхньої рахунок можна зменшити кількість концентратів у раціоні майже вдвічі. Кролиці, що вигодовують бройлерних кроленят, дуже виснажуються. Вони можуть занедужати, знизити молочність, не дати наступного виводку. Тому краще підстрахуватися і залишити на дорощування молодих самочок з кожних перших трьох окролів; коли їм виповниться півроку, їх можна парувати, але не раніше. Цим фондом зможете скористатися в екстрених випадках.

Звичайний спосіб вирощування на м'ясо полягає в тому, що кроленят відсаджують у віці 40—45 днів, інтенсивно відгодовують і забивають у чотири місяці. Довше їх тримати не вигідно. Кролицям, що виношують і вигодовують м'ясних кроленят, потрібно давати поживніший і різноманітніший корм.

Одне відсажене кроленя в перші десять днів має одержувати 450 г суміші бобово-злакових трав і 45 г — зерна. Потім постійно збільшуйте кількість зерна і трави так, щоб у 70 днів кріль одержував відповідно 700 і 70, у 80 — 800 і 90 г. До забою, тобто до чотирьох місяців, норма 800 і 90 залишається незмінною. Це стосується літньої відгодівлі. Взимку траву замінюють сіном (збільшуючи норму від 100 до 150 г), вареним з картоплею (від 50 до 150 г), силосом з бобово-злакових трав, цукровими буряками. Кількість концентратів збільшувати не треба (залишається як і раніше — 45—90 г на голову на добу).

За такого годування 4-місячний кріль важитиме 3 кг.

Трохи по-іншому відгодовують кролів на м'ясо в Словаччині. Вони розрізняють відгодівлю молочних бройлерів і бройлерну відгодівлю.

Для відгодівлі **молочних бройлерів** використовують типові м'ясні породи кролів — новозеландську білу, каліфорнійську, бургундську та їхні помісі першого покоління. Застосовують розмноження з трьома гніздами. Відсаджують від матки кроленят у віці 8—10 тижнів, коли вони важать 2—2,5 кг, і згодовують їм комбікорм, а згодом реалізують на м'ясо. Щорічно від однієї самки можна одержати 24 кроленят загальною масою 48 кг.

Для **бройлерної відгодівлі** придатні всі м'ясні породи кроликів — новозеландський білий, каліфорнійський, бургундський, французький сріблястий, чеський альбін та їхні помісі. Розведення організують таким чином, щоб за умови правильного годування одержувати 6 окролів за рік. Кроленят відлучають у віці 6 тижнів. Годують їх комбікормами до одержання живої маси 2,5—3,6 кг, якої вони досягають у віці 3,5—4 місяців. Від однієї самки одержують 48 кроленят загальною живою масою 120—173 кг.

Книжкова полиця

Вам стануть у пригоді збірники з питань птахівництва: "Пташиний двір. Кури", "Гуси", "Качки", "Перепелиці", "Індики", "Цесарки".

Придбати книжки оптом та в роздріб можна в редакції за адресою:

вул Краківська, 20, кім. 208, Київ-94 (ст метро "Дарниця").

Телефони: (044) 552-96-30, 552-94-60.

Діє система знижок.

Іногородні можуть замовити книги поштою (післяплатою).

Адреса для замовлень: п/с 208, Київ-2, 02002

Центр послуг "Дім, сад, город"

Хворобі легше запобігти, ніж її лікувати

І це справді так. Тому до своїх вихованців треба бути дуже уважними.

Успіх фермерського і присадибного кролівництва забезпечує точне дотримання основних ветеринарних, гігієнічних і санітарних правил утримання, годування і розведення тварин. На кролефермі необхідно дотримуватися чистоти. Щодня (влітку двічі) слід збирати гній. Раз на місяць влаштовувати санітарний день, наводячи порядок на фермі і проводячи генеральне прибирання. Двічі на рік, у крайньому разі один, проводити повну дезінфекцію приміщень, кліток і устаткування 5%-ним розчином креоліну або 2%-ним розчином формаліну.

Перед кожним пересаджуванням тварин на нове місце клітки і будиночки очищати від гною і залишків корму, промивати дезрозчином або обробляти вогнем за допомогою паяльної лампи. Найпростіший спосіб дезінфекції — використання зольного розчину. Для цього 0,4 кг просіяного деревного попелу розводять у 10 л води і кип'ятять протягом 2—3 годин. Рідину — щолок використовують тільки гарячою. Після дезінфекції приміщення провітрюють, виносять з нього деззасоби. Устаткування і предмети, оброблені дезінфікуючими речовинами, ретельно промивають чистою водою і просушують. Кролів розсаджують тільки в сухі клітки після зникнення запаху препаратів. Захаращеність і бруд сприяють розмноженню мух і комарів (носії міксоматозу), появи пацюків і мишей (розносники лістеріозу, туляремії, паратифу й низки інших захворювань). Тому на ділянці підтримують порядок, а найзабрудненіші місця дезінфікують гашеним вапном.

У клітках не повинно бути ріжучих і колючих предметів, зокрема, цвяхів, що стирчать, кінців дроту і металевої сітки. Кролів необхідно оберігати від сонячних і теплових ударів, замерзань, дощів, протягів і вогкості. Якщо утримуєте тварин у надвірних клітках, використовуйте різні види затіньє кліток, а в приміщеннях у спеку зволожуйте підлогу, відчиняйте вікна і двері. Узимку не треба економити на підстилці. Особливо небезпечні немиті годівниці, з яких кролям згодують напіввологі кормосуміші, оскільки закислі й зацвілі рештки корму мо-

жуть спричинити шлунково-кишкові захворювання. Крім того, кролів завжди треба годувати в одні й ті самі години; замінити корм або ввести новий треба поступово протягом тижня, особливо, коли замінює сіно на силос та інші соковиті корми і навпаки. Траву після скошування краще трохи пров'ялити і лише потім давати тваринам. Зручно складати траву на сітчастий верх вигулу, де вона підв'ялюється і кролі невеликими порціями її протягують через вічка сітки і поїдають.

Щодня тварин треба пильно оглядати, відсаджувати підозрілих і забивати на м'ясо травмованих.

Придбаних кроликів протягом місяця утримують окремо від інших тварин. Купувати молодняк можна лише у благополучних господарствах чи у знайомих кролівників. Уникайте купувати тварин у випадкових людей.

За перших ознак захворювання викликають ветеринарного лікаря.

Протягом усього року, і особливо взимку, постійно борються з гризунами, що є основними переносниками інфекції. Мишо- і щуроловки ставлять під будь-які шухляди з дном або в укриття, щоб до них не потрапляли дрібні птахи. Для боротьби з пацюками і мишами можна використовувати суміш з борошна і гіпсу у співвідношенні 1:1.

Миші не витримують запаху перцевої м'яти, яку можна розкласти в місцях, де зберігаєте борошністі корми. Для профілактики постійно перевіряйте стан підлоги, стін, перекриттів, зашпаровуючи всі дірки і щілини бетоном або металевими листами. Боротися з пацюками і мишами складно, але необхідно.

Підстилку в будиночку постійно змінюють або частково обновляють, не допускаючи її зволоження та забруднення. Використовують лише суху і свіжу, без ознак псування. Щодня забирають нез'їдені рештки корму, чистять годівниці і промивають напувалки. Воду змінюють не рідше двох разів на добу влітку й одного разу — взимку. Вода для напування має бути чистою і прозорою, без запаху і шкідливих домішок.

Тварин треба постійно оглядати. Насамперед звертайте увагу на їхню вгодованість, рухливість, стан волосяного покриву, носа, очей і статевих органів. У самок оглядають молочні залози і соски. Особливу увагу приділяють огляду вух: чи немає кліщів, що спричиняють вушну коросту.

Температура тіла в кролів у середньому коливається в межах 38,5—39,5°C, але за низької температури навколишнього повітря вона може знижуватися до 37,5°C, а за високої — підвищуватися до 41,5°C. Хворі кролі, зазвичай, малорухливі, сидять по кутках клітки, не мають апетиту, їхнє хутро стає тьмяним і скуйовдженим, з носа тече, очі сльозять-

ся, слизова оболонка повік вкривається наростами. У тварин можуть спостерігатися судоми, здуття живота і розлад травлення.

Виявлених хворих тварин негайно ізолюють. У великих групах кролів проводять жорстке вибраковування підозрілих на недуги чи з ознаками захворювання тварин.

Вибраковують і тварин, уражених стрижцем (стригучим лишаєм), маститами, гнійничковими захворюваннями шкіри і лап, а також кролів з важкими травмами, паралізованих і з хронічними шлунково-кишковими розладами.

Кролі часто потерпають від сонячних і теплових ударів. Хворі тварини малорухливі, часто дихають, слизові оболонки повік, ротової і носової порожнин червоніють. При сильному перегріванні тварини зненацька падають і гинуть. Тому влітку клітки варто затінювати, а в спеку дах кліток поливати водою, краще з колодязя, у підсисних маток з гнізда виймають вставне дно і видаляють пух.

За сильного переохолодження кролі також можуть загинути, особливо тільки-но народжені і підсисний молодняк. Взимку в клітках обов'язково має бути підстилка, вологу підстилку необхідно замінювати сухою. За підвищеної вологості в приміщенні кролі страждають від запалення легень і дихальних шляхів, тому приміщення слід розташовувати на підвищеній місцині і постійно стежити за станом підстилки, ретельно видаляючи з кліток гній, залишки корму і прочищаючи вічка сітчастої підлоги.

Лактуючі самки часто хворіють на мастити, причиною яких можуть бути переохолодження кролів, покусані соски, травми, неправильне годування самок, відлучення всіх кроленят у ранньому віці тощо. Спочатку мастит проявляється почервонінням молочної залози та її набряклістю. При натисненні на неї з'являється густе з домішкою гною молоко. Лікують тварин змащуванням і втиранням у молочну залозу камфорної, іхтіолової, пеніцилінової або синтоміцинової мазей. Внутрішньом'язово двічі на добу протягом 2—3 днів вводять пеніцилін або стрептоміцин у дозі 15—20 тисяч одиниць на кілограм живої маси або біцилін 1 раз на день у такій же дозі.

Найбільші неприємності кролівникам перепадають від огріхів у годуванні тварин: згодовування зацвілих кормів, різке переведення кролів на нові корми тощо. Нові, ще невідомі корми варто спочатку апробувати на невеликому поголів'ї. Здуття і проноси в кролів найчастіше виникають через згодовування закислих кормів або зеленого корму, що довго пролежав (до речі, зелений корм не можна зберігати в купах, а краще його відразу ж після скошування пров'ялити або вису-

Забій кроля і зняття шкурки

Основною продукцією крільництва є хутряні шкурки і дієтичне м'ясо. Шкурки кролів є цінною сировиною для виготовлення модних і недорогих, зручних для носіння, але, на жаль, недовговічних хутряних виробів. Дуже важливо, щоб знята з кроля шкурка була високоякісною. Це залежить від низки умов: утримання і годування, часу забою (коли немає линьки), правильності їхнього зняття, первинної обробки і зберігання. Величина шкурки залежить від віку тварини, її годування і породи.

Строк забою для отримання товарної шкурки визначають за перебігом линьки волосяного покриву, пов'язаного з порою року і віком тварин.

Линяння полягає у випадінні старого волосу і одночасному рості нового. Ступінь зрілості нового волосяного покриву визначають за кольором шкіри, роздуюючи (розсуваючи) вовну на різних ділянках тіла. У період линяння на шкірі кролів, які мають забарвлений волосяний покрив, з'являються сині плями, спричинені утворенням особливого пігменту в цибулинах волосків, що ростуть. У міру росту волосу пігмент поступово переміщується із цибулини шкіри в стріжень волосини, і шкіра стає світлою. Тому у кролів з білим волосяним покривом шкіра в період линяння не темніє, залишаючись незабарвленою. У таких тварин перебіг линяння визначають за міцністю старого волосу (під час линяння легко висмикується) і приростом нового. Якщо у кроля із забарвленим волосяним покривом шкіра на всіх ділянках тіла не забарвлена (біла), можна вважати, що линяння закінчилось і кроля можна забивати.

Слід враховувати, що перше линяння у молодняку кролів закінчується у віці 3—3,5 місяця, а друге — 4—4,5 місяця (у молодняку з літніх кролів ці два линяння збігаються). Починається линяння з голови, лап,

Найпоширеніша вада шкурки — закуси чи ранки, отримані під час бійок кролів. Бійки починаються приблизно з 3-місячного віку. Тому самців в цей час, якщо є така можливість, краще утримувати у невеликих клітках окремо. Закуси зарубцьовуються довго — близько місяця, тому не пізніше ніж за місяць треба розсадити поодиноці. Якщо групи молодняку були сформовані під час відсаджування кроленят від матері, бійок буває менше. Самців, призначених для забою, можна каструвати.

основи хвоста й низу шиї, переходить на огузок, спину і боки, а закінчується на стегнах. Після першого (другого) відразу починається третє линяння, яке завершується приблизно у віці 7—8 місяців.

Чиста, біла шкіра у кольорових кролів на стегнах означає, що линька закінчилася повністю. При цьому треба не забувати: якщо на спині линька закінчилася, а на боках триває, то це означає, що через кілька днів вона закінчиться і кроля можна буде забити для одержання шкурки. Проте, якщо на боках линька не спостерігається, а на спині відбувається заміна волосу, то це означає, що кроля можна буде забити тільки через місяць, оскільки линька на спині і боках триває близько 40 днів.

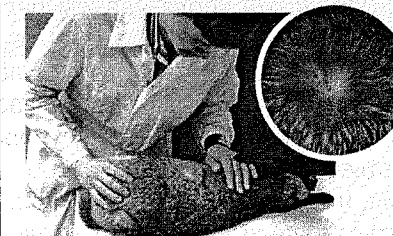
Кращі шкурки (першого сорту) отримують, забиваючи кролів з середини листопада до березня. Зволікати із забоем кролів зі зрілою шкуркою немає сенсу, бо витрачається корм на перетримання тварин. За вибіркового забою на м'ясо молодняку у віці 3,5 або 4,5 — 5 місяців, що зазвичай припадає на літні місяці, основна маса шкурок буде другого сорту через недостатню густоту волосяного покриву. Молодняк, що народився на початку року, не вигідно перетримувати на м'ясо до осені, щоб отримати шкурки доброї якості. Таких тварин доцільно залишати або продавати на плем'я, а також реалізувати на м'ясо живими.

У середині жовтня вибірково оглядають стан перебігу линяння у молодняку. Якщо у тварин шкіра на спині синього кольору, то линяння закінчиться не раніше, ніж через місяць; якщо шкіра на спині світла, але темна на боках і огузку, то линяння триватиме ще близько двох

Визначення густоти волосяного покриву

Волос на шкурці поділяється на покритий і пуховий. Пухові ворсинки найкоротші (13—33 мм) і найтонші. Вони виконують захисні функції організму від температури навколишнього середовища і складають основну масу волосяного покриву — понад 90%. Найгустіший волосяний покрив на огузку і менш густий на боках і спині, найрідкіший — на череві. У листопаді у кролів закінчується линька. До цього часу їх готують до забою, посилено відгодовуючи.

Один з показників якості волосяного покриву — його густота.

Визначити її просто: треба на хребті кроля роздмухати проти росту волоса "розетку" і звернути увагу на її "денце" — світлу плямку на шкірі. Якщо його зовсім немає — хутро дуже густе; ледь помітна — густе; чим більше дно "розетки", тим рідший волосяний покрив.

тижнів; якщо у кроликів шкіра забарвлена тільки на огузку — до забою залишилося близько тижня; якщо на огузку шкіра посвітлішала — хутро дозріло і можна починати забій кролів.

Кролів перед забоєм упродовж 12—18 годин (вечірній і нічний періоди) не годують, із хатинок забирають сіно і підстилку, з кліток прибирають напувалки або перебивають надходження до них води. Період перетримування кролів перед забоєм не повинен перевищувати 24 години, бо за більш тривалого перетримування можливий падіж тварин і неминучі втрати у живій вазі. Завчасно готують приміщення для забою: застеляють плівкою підлогу, готують посуд для крові, відходів і м'яса, ємності для теплої води, гострять ножі і ножиці, завозять і сушать тирсу листяних порід дерев, лагодять правило для шкурок, звільняють холодильні ємності тощо.

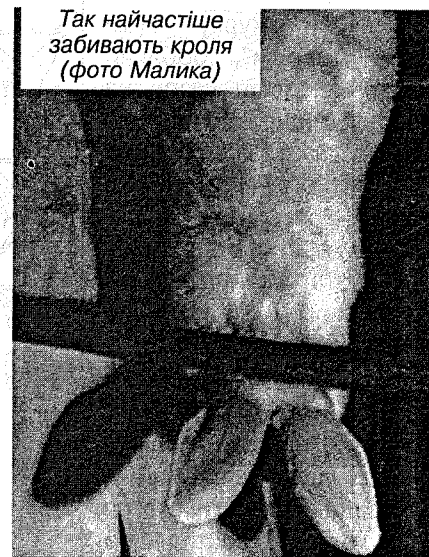
Забивають кроля ударом палиці (діаметром 4—6 см і завдовжки близько 50 см) по голові у лобову частину, тримаючи тварину за задні ноги. Після нанесення удару по лобовій частині з носоглотки або із вух кроля потужним струменем стікає кров — відбувається знекровлення. Удару в потиличну частину голови за вухами, який широко практикується, допускати не слід, бо за такого удару часто ушкоджується шия, на якій утворюється великий крововилив, і, крім того, часто доводиться видаляти око або проколювати ніздрі для знекровлення, чого за удару по лобовій частині робити не потрібно. Удар має бути різким і ковзним, а сила удару сумірною вікові кроля: молодняк забивають з меншою силою удару, ніж дорослих тварин, які мають повністю закостенілий череп.

Якщо після удару палицею кров не потекла сильним струменем, удар можна повторити або негайно видалити одне чи обидва ока, роблячи глибокі надрізи в очницях, або довгим шилом проколоти ніздрю. Під час знекровлення кроля слід тримати у всячому положенні головою вниз, щоб не забруднити хутро шкурки кров'ю і пришвидшити видалення крові. Знекровлюють якомога повніше над будь-якою посудиною. Кров стікає упродовж 5—8 хвилин. Погано знекровлена тушка має неохайний вигляд і гірше зберігається. М'ясо добре знекровленої тушки має бути блідо-рожевим.

Після знекровлення, аби уникнути псування м'яса, відразу ж видаляють сечу із сечового міхура, для чого, поклавши кролика на спину, кілька разів проводять по животу у напрямі до хвоста, натискаючи зверху донизу. Проте при цьому виділяється не тільки сеча, а й калові

маси, які можуть забруднити шкурку. Щоб уникнути цього, сечовий міхур краще видаляти в процесі розбирання тушки.

Після знекровлення і випускання сечі відрубують передні ноги нижче п'ясткового суглоба і підвішують кроля за задні ноги над будь-якою посудиною. Аби підвісити тушку забитого кроля, на задніх ногах між кістками і сухожиллями біля скакальних суглобів потрібно проколоти шкіру і в ці проколи вставити кінці міцної дерев'яної або металевої, спеціально підготовленої розпірки, на яку і підвісити кроля. Можна підвішувати кроля і на дві мотузки, закріплюючи на

Так найчастіше забивають кроля (фото Малика)

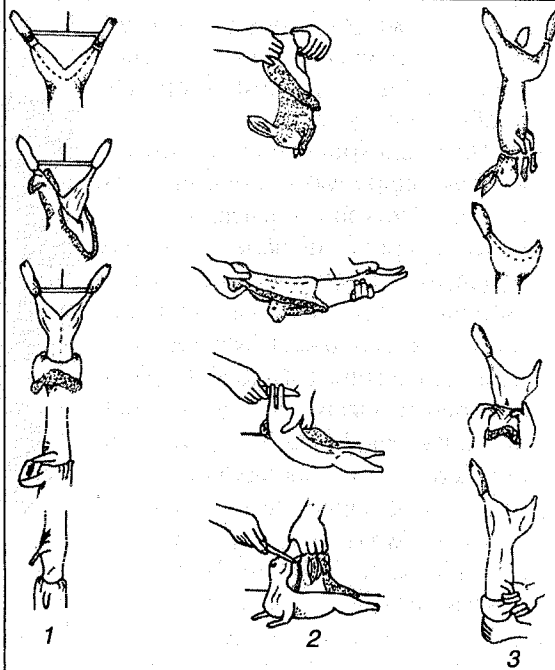
кожній задній ногі петлею. Після підвішування гострим ножем відрізають вуха і хвіст біля самісінької основи, але не псуєчи шкурку, і потім починають знімати шкурку. Відрізування вух і хвоста цілком необхідне для того, щоб пришвидшити процес знімання шкурки і унеможливити псування шкурок під час сушіння і зберігання, бо шкіра і після вилущування вушних хрящів пристає до міздрі шкурки. Хвостові відростки, залишені у хвості, ніколи повністю не висихають під час сушіння, від чого шкурки загнивають і псуються.

Є кілька способів знімання шкурок. Найчастіше застосовують знімання "панчохою". Для цього шкурку знімають за допомогою ножа, яким коловим рухом надрізають шкіру довкола скакальних суглобів і потім роблять прямий надріз по внутрішньому боку задніх ніг від скакального суглоба до анального отвору. Знімають шкурку із задніх ніг, розпорюють з нижнього боку хвіст і видаляють із нього хребці, якщо цього не зробили раніше. Захопивши руками шкурку, відтягують її вниз до передніх лап у вигляді панчохи. Якщо шкурка важкувато відділяється від тушки, що буває у разі низької вгодованості тварин, то вдаються до ножа, підрізаючи м'які частини тушки. Обережно знімають зі шкурки жир, залишки м'язів і плівки. Якщо голова не становить для вас цінності, відріжте її разом з хутром.

Інколи шкуру знімають "шаром", роблячи колові надрізи шкіри на задніх (вище скакального суглоба) і передніх (вище зап'ястного) ногах. Потім розрізають шкіру по середній лінії горла, грудей і живота, починаючи від анального отвору і до нижньої губи. Також роблять два поперечних розрізи: один — по лінії, яка з'єднує передні кінцівки через груди, а другий — по задній поверхні стегон до кореня хвоста. Цей спосіб менш зручний і вимагає певних навичок, завдяки яким у момент розрізування шкурки не пошкоджується очеревина і внутрішні органи.

Шкуру можна зняти й так (у Чехії цей спосіб називають англійським). За цього способу кроля не підвішують. Обережно розрізають шкуру на животі, роблячи поздовжній розріз від промежини до горла. Потім шкуру відтягують від тушки, доки не звільниться спинка. Продовжуючи натягувати, звільняють шкуру від задніх кінцівок, відрізають задні лапки і знімають її зі спини. З передніх кінцівок шкуру знімають до лапок, котрі відрізають. Нарешті, знімають шкуру з голови.

Є ще один спосіб, який у тій самій Чехії і Словаччині називають американським. Його застосовують у великому промисловому кролівництві. Забитого кроля підвішують на гак за лапку правої задньої кінцівки. На вільних кінцівках відрізають лапки, потім голову і хвіст. Під лапкою підвішеної кінцівки роблять круговий надріз. Наступний розріз роблять одним рухом від скакального суглоба через промежи-

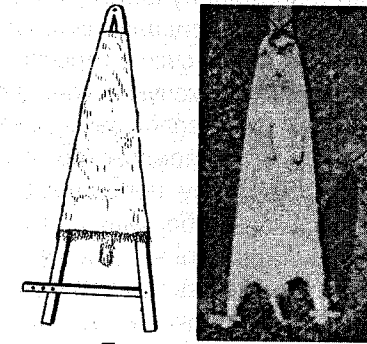
Способи зняття шкурки:
1 — "панчою"; 2 — англійський;
3 — американський спосіб, який застосовують у великому промисловому кролівництві

ну аж до місця відрізування другої лапки. Після стягування шкурки зі стегон одним рухом стягують її до передніх кінцівок. Пальцями звільняють шкуру з передніх кінцівок і шиї.

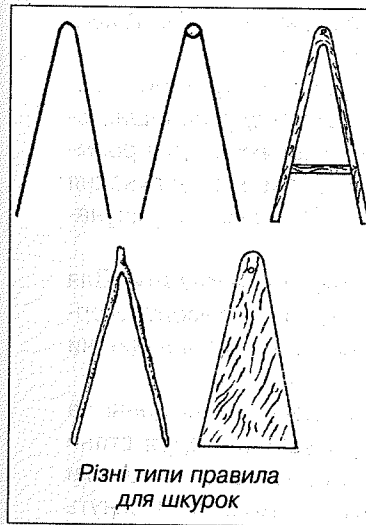
Зняті шкурки потрібно відразу ж розправити і розпочати їх знежирювання. Не можна складати в купи теплі шкурки, від чого вони забруднюються кров'ю, запарюються і стають непридатними для подальшої обробки. Шкурки знежирюють, знімаючи залишки жиру і м'яса, видаляючи плівки і сухожилля за допомогою ножа і ножиць на спеціальній болванці: добре обробленому кругляку конічної форми або товстій дошці із заокругленими кінцями конічної форми. Якщо шкуру погано знежирити, вона швидко зіпсується. Під час знежирювання користуються сухою деревною тирсою (лише з

листяних дерев), протираючи нею місця знежирення, інструмент і руки, що запобігає зажирюванню хутра у процесі роботи. Знежирювати шкуру потрібно від хвоста до голови, бо у разі знежирювання шкурки у зворотному напрямку можна легко пошкодити корені волосків, у результаті чого волос випадатиме — цю ваду шкурки називають "протяг". Для полегшення знежирювання м'язову і жирову плівки можна видалити одночасно зі зняттям шкурки, а не під час її знежирювання на болванці. Для цього після звільнення кінцівок і хребців хвоста шкуру відтягують вниз на 5—10 см і потім з боку черевця великим пальцем правої руки відтискують жирову плівку знизу вгору і зліва направо по колу,

Зняту шкуру очищають від плівок і підшкірного жиру, натягують на правило і сушать підвішеною на протязі.

Правильно натягнута шкура, підготовлена до сушіння

Різні типи правила для шкурок

відділяючи її від шкурки, яку стягують лівою рукою донизу. Для цієї операції потрібен значний досвід знімача шкурок.

Зняті і знежирені шкурки піддають прісно-сухому консервуванню. Для цього знежирену шкурку ретельно протирають тирсою або сухою чистою ганчіркою, видаляючи залишки жиру. Свіжі плями крові з хутра і міздрі видаляють сухою тирсою чи ганчіркою. Якщо кров висохла, то плями спершу розмочують холодною водою, а потім шкурку протирають тирсою. Якщо волос забруднений жиром, то шкурку також обробляють тирсою, попередньо розігрітою до 25—35°C. Якщо хутро дуже за жирене, то тирсу попередньо звожують чистим високоякісним бензином: склянку бензину на відро тирси. Потім шкурки без особливих зусиль натягують на дерев'яне клиноподібне правило волосом у середину і закріплюють на ньому цвяхами. Правило роблять із дощок листяних порід завтовшки 12—15 мм у вигляді клину завдовжки 1 м. Ширина на відстані 50 мм від верхівки правила становить 50—60 мм, в середині правила 200 мм і біля його основи — 250 мм. У правильно розправленої шкурки ширина в середній частині має бути приблизно у 3 рази меншою, ніж довжина, а ширина в кінці (огузку) приблизно на 1—2 см більше ширини в середині шкурки. Усі лапи шкурки повинні бути розташовані симетрично з одного боку шкурки біля черева.

Знежирену шкурку кроля, зняту "шаром", розправляють волосом донизу на дощці, відрізуку ДСП, товстій фанері тощо. Сильно не натягують, а тільки розправляють, щоб не було складок і зморщок. Прибивають шкурку маленькими цвяхами, і потім консервують.

Прісно-сухе консервування полягає у висушуванні шкурок без застосування будь-яких консервуючих речовин. Відтак у міздрі залишається 12—15% вільної вологи, що створює несприятливі умови для розмноження гнильних бактерій та грибів плісняви. Але таке консервування не може захистити шкурки від ураження міллю, шкіроїдами та гризунами.

Шкурки можна не сушити, якщо їх відразу ж будуть чинбарити. Для цього їх рівномірно присипають кухонною сіллю грубого помелу, згортають у рулон і кладуть до поліетиленового пакета в холодильник чи підвал.

Сушити шкурки потрібно у добре провітрюваному приміщенні за температури не вище 25—30°C, бо інакше пересушена міздря стане крихкою і ламкою. Ось чому не можна ставити правила зі шкурками біля батарей, печі або під прямими сонячними променями. Сохнуть

шкурки зазвичай дві доби. Визначити, висохли шкурки чи ні, можна на дотик. Якщо відчуваєте, що окремі ділянки шкурки м'які та вологі, нехай ще трохи підсохне. Уважно огляньте міздю біля передніх ніг, голови і на огузку. Якщо сушіння було не дуже якісним, ви помітите на цих місцях опрілість і плісняву.

Із сухих шкурок ганчіркою витирають крапельки жиру, що виступили, потім шкурки знімають з правил і складають у місце, недоступне для молі, шкіроїдів, мишей і домашніх тварин. Для захисту шкурок від молі і шкіроїдів у ящики, де зберігаються шкурки, кладуть мішечки з нафталіном чи антимолю. Довго зберігати шкурки не рекомендується, їх краще відразу продати заготовельним організаціям чи піддати чинбаренню.

Вади шкурок:

розриви (шви) — наскрізні лінійні пошкодження міздрі без втрати площі шкурки;

дірки — отвори в шкірній тканині з втраченою площею шкурки;

пліщини — ділянки шкурки, позбавлені волосяного покриву через шкірні захворювання, неякісну первинну обробку чи неправильне зберігання;

зваліяність — сплутування волосу у войлокоподібну масу, яка не піддається розчісуванню;

закуси — ділянки шкурки з пошкодженою шкірною тканиною і волосяним покривом внаслідок укусу;

шкіроїдини — ураження ділянок шкурки жуками-шкіроїдами та їхніми личинками;

молеїдини — пошкодження волосяного покриву і шкірної тканини личинками молі;

прілини — гнильне розкладання шкірної тканини, яке набуває матового блиску і темного відтінку (посірілого, позеленілого) і супроводжується послабленням зв'язку волосу зі шкірною тканиною, гнильним запахом.

У редакції журналу "Дім, сад, город" великий вибір літератури з питань здоров'я, садівництва, городництва, виноградарства, квітникарства, бджільництва тощо. Запрошуємо усіх до нашої книжкової крамниці. Для оптовиків — гнучка система знижок. Наша адреса: вул. Краківська, 20, кім. 208, 210, 215, Київ-94, 02094. Телефони: (044) 552-94-60, 552-96-30

Розбирання тушки

Відразу ж після зняття шкурки у тушки над тазом відрізують голову на рівні першого шийного хребця по його зчленуванню з черепом. Потім видаляють нутрощі — сечостатеві органи, кишківник, шлунок, печінку з жовчним міхуром, легені, трахею, селезінку, нирки тощо. Для цього розрізають тазові кістки, потім розтинають очеревину, підтримуючи її двома пальцями зсередини, щоб не зачепити ножем кишківник і не забруднити тушку його вмістом. Розрізають очеревину зверху донизу по білій лінії (по середині) до грудей. Обережно відділяють від тазових кісток і спинної частини анальний отвір разом із сечостатевими органами й обережно, не розливаючи сечі, опускають їх нижче шийної частини тушки в ємність для збирання крові і нутрощів. Так забезпечується ізоляція калу й сечі від м'яса. Після цього відділяють від тушки кишківник зі шлунком, які викидають до ємності. Серце, печінку і легені окремо складають в іншу посудину. З печінки видаляють жовчний міхур. Для цього його захоплюють двома пальцями правої руки за вузьку частину і виривають. Міхур можна обережно видалити ножем або ножицями, не розливаючи жовчі. Якщо печінка велика — в'яла, з білими крапками, плямами чи іншими ураженнями, то вона не придатна для їжі. Нирки і всі жирові відкладення із тушки можна не виймати.

Якщо ноги не були відрізані раніше, то їх видаляють: передні по зап'ястному суглобу, задні — по скакальному. Тушку витирають ганчіркою, а якщо вона була забруднена, то обмивають холодною водою і ретельно витирають. Теплі тушки необхідно охолодити. Для цього їх розвішують на вішалках у вигляді звичайних перекладин за задні ноги і дають тушкам охолонути впродовж 6—8 годин за температури від 5 до 7°C. Треба стежити, щоб тушки при цьому не торкалися одна до одної і щоб кров із верхніх тушок не потрапляла на нижні. Тушки, що охолоджуються, повинні бути недоступними для мух. Охолоджувати тушки найкраще у погребі або у будь-якому холодному приміщенні. У середині листопада таке приміщення знайти легко. У період морозів для охолодження і заморожування тушок кролів використовують природний холод. Якщо немає погребя, то тушки залишають на 5—18 го-

дин у прохолодному місці (не в холодильнику), недоступному для мух, для охолодження і дозрівання м'яса, після чого піддають кулінарній обробці або заморожують у морозильній камері, попередньо ретельно загорнувши в поліетиленовий пакет. Якщо морозильні ємності відсутні, можна застосувати консервування копченням. Для цього впродовж кількох днів тушки просолюють у розсолі (на 10 л розсолу беруть 30 г селітри, 800 г кухонної солі, 8 г духмяного перцю, 5 г лаврового листка і 10 г гвоздики). Коптять просолені тушки 5—7 годин, після чого їх 2—2.5 години проварюють в окропі і знову коптять впродовж 2—3 годин. Засолювання кролячих тушок призводить до втрати всіх їхніх смакових і товарних якостей.

Під час знімання шкурки і розбирання тушки кролівник постійно повинен мати доступ до гарячої води, у якій він споліскує руки, ніж і ножиці, ретельно витираючи їх рушником. Цим забезпечується чистота тушки і шкурки. Отримані під час забою та розбирання тушок субпродукти (голова, легені, печінка, серце, нирки, селезінка, м'ясні обрізки і жир) для збереження товарної якості обробляють відразу ж після забою тварин, бо субпродукти швидко набувають неприємного запаху. Їх очищують від бруду, крові, вмісту шлунково-кишкового тракту, побічних домішок, від жирової тканини (на шлунку і кишках). Голову, легені, печінку, серце, нирки, м'ясну обрізь і селезінку промивають і оглядають: кожному субпродукту відповідає його природний колір, консистенція і запах, за відхилення від яких продукт у їжу для людини не використовують. Голови охолоджують, оскільки охолодженими вони можуть зберігатися до 3 днів, а для тривалішого терміну зберігання їх заморожують. Чистий жир знімають з кишківника та шлунка і зберігають в охолодженому вигляді не більше двох днів, бо це продукт, який швидко псується, і для тривалого зберігання його солять, заморожують або найчастіше витоплюють. Витоплювати жир краще у воді за співвідношення жиру і води приблизно 2:1. Під час витоплювання на сковороді або у жаровні жир може дуже окислюватись. Витоплений жир спливає на поверхню, і його знімають у гарячому або застиглому вигляді після охолодження. Якщо жиру багато, то його кип'ятять з водою, постійно перемішуючи; жир відстоюють і зливають. Після цього до жиру додають кухонну сіль у кількості 1,5% від маси за температури 60—70°C, що пришвидшує відстоювання жиру. Усі відходи забою, непридатні для їжі людини, а також і вміст кишківника, використовують для приготування кормосумішей для курей і свиней.

Чинбарення кролячих шкурок

Багато кролівників самостійно чинбарять (вичиняють) шкурки кроликів для пошиття з них хутряних виробів. Вичиняючи шкурки, необхідно точно дотримуватися всіх технологічних параметрів, правильно вибрати і придбати реактиви; мати обладнане приміщення, оскільки під час чинбарення застосовують реактиви, що потребують витяжних пристроїв; нарешті, набути навичок роботи з чинбарення шкурок. Слід пам'ятати: товщина міздрі, її еластичність та реакція на реактиви дуже різняться залежно від віку і статі кролів. Так, у кролів у віці 4—6 місяців міздря тонка, ніжна й еластична з невеликою кількістю жиру. У старших вона товстіша і груба з великими відкладеннями підшкірного жиру. Крім того, у самця, навіть молодого, шкурка товща і грубіша, ніж у самок, і на її вироблення доводиться витратити більше часу. Тому для чинбарення треба підбирати однорідні шкурки — окремо з товстою міздрею і тонкою, бо для перших термін обробки розчином має бути довший.

Способів чинбарення шкурок у домашніх умовах чимало, тому зупинимося тільки на основних положеннях цього процесу і наведемо лише найпростіші рецепти і рекомендації, апробовані на практиці.

Чинбарення шкурок передбачає виконання цілої низки послідовних операцій.

Відмочування. З висушених шкурок спочатку видаляють залишки жиру, м'яса, хрящів і малоцінних частин шкурки, після чого відмочують шкурки в підсоленій воді за температури 30—40°C. Шкурки під час відмочування мають вільно плавати у воді, щоб над ними було 4—5 см розчину. На кожен кілограм сухих шкурок потрібно приблизно 10 л розчину. Готують його так: чисту водопровідну воду підігрівають до 50°C, додають 20—50 г кухонної солі на кожен літр води. Для запобігання розвитку мікроорганізмів до розчину додають один з антисептиків: формалін — 1 мл/л, хлорид цинку — 2 г/л, кремнійхлористий натрій — 2 г/л, бісульфіт натрію — 2 г/л, фурацилін — 2 таблетки на літр. Можна ще на 10 л води брати 0,5 л відвару листя дуба, верби, евкаліпта.

Після відмочування шкурки промивають чистою водою. Аби після

відмочування шкурку не мити, дехто до розчину додає пральний порошок (1,5 г на 1 л).

Відмочування в середньому триває 12 годин. Якщо за цей час шкурки не розмокнуть, їх треба залити новим розчином. Слід зазначити, якщо недотримати сировину — міздря буде шкарубкою, перетримати — навпаки, крихкою. Тому, як уже зазначалося, краще попередньо відібрати шкурки з міздрею однакової товщини. Якщо такої можливості немає, доведеться перевіряти шкурки кожні чотири години.

Добре відмочена шкурка має бути м'якою. Тверді ділянки свідчать про те, що їй слід ще побути у розчині.

Знежирюють шкурки у теплому (25—40°C) мильному розчині, який готують з розрахунку 10 г господарського мила на 1 л води. Знежирювати можна й у розчині прального порошку (3—4 г на 1 л води). Цей процес триває 2—4 години залежно від того, наскільки зажирені шкурки, і від температури розчину. Знежирюють шкурки, вивернуті хутром назовні. Після знежирення їх ретельно промивають у чистій або у підкисленій оцтом чи в ледве підсоленій воді, кілька разів змінюючи її.

Пікелювання. Пікель — це розчин, що складається із кислоти і кухонної солі. Пікельний розчин готують з 1 л води, 10—16 мл оцтової кислоти і 30—80 г кухонної солі. Оцтову кислоту можна замінити сірчаною, але брати цю кислоту треба вже в меншій кількості (4—5 мл на 1 л води).

Розчин можна приготувати і з 70%-ної оцтової кислоти (60 мл розводять у 940 мл води) або з 9%-ного оцту (466 мл на 534 мл води).

На кожен кілограм шкурок використовують 7 л розчину.

Пікелювання триває від 5 годин (за температури розчину 30—35°C) до доби і більше, якщо процес відбувається за кімнатної температури. Шкурки в пікелі часто перемішують і випробовують на "сушинку" і скубання. При цьому небажані як перетримування, так і недотримування; останнє краще. Закінчення пікелювання визначають за "сушинкою" або скубанням. Для цього шкурку виймають із розчину, згортають вчетверо міздрею догори. Добре стискають кут, проводять нігтем по ребру і відпускають. Якщо шкура дозріла, то на лінії згину, там, де провели нігтем, певний час залишатиметься біла смужка — "сушинка". Чим довше вона тримається, не зникаючи, тим повніше відбувся процес пікелювання. Перетримувати в пікелювальному розчині шкурки не можна, оскільки може початися випадання волосу. Тому багато хто з кролівників періодично вискубують волоски в ділянці паху: якщо вони

вискубуються без особливого зусилля, то процес можна вважати закінченим.

Замість пікелювання можна скористатися простішим і доволі поширеним способом **заквашення** шкурок. Навантаження на розрив за вичинки способом заквашування майже вдвічі більше, ніж при пікелюванні. Однак заквашування — процес довготривалий і потребує великих витрат борошна.

Наведемо один із найпоширеніших способів заквашування.

В емальованій (скляній, дерев'яній) ємності готують рідке тісто з розрахунку на 1 л гарячої води: 200 г житнього або суміші житнього і вівсяного борошна грубого помелу, 20–30 г кухонної солі, 7–8 г пекарських дріжджів і 0,5 г харчової соди. На 1 кг шкурок потрібно близько 3 л такого розчину. Після того, як розчин охолоне, в нього занурюють шкурки, всю масу ретельно замішують. Заквашування шкурок триває 2–3 доби за обов'язкового періодичного перемішування. З появою на поверхні газових бульбашок і інтенсивного запаху хліба, що бродить, перевіряють готовність шкурок на "сушинку". Після готовності шкурки віджимають і просушують. Перетримувати шкурки в розчині не бажано.

Відлежування — процес дозрівання шкурок після пікелювання. Шкурки виймають з розчину, злегка віджимають, складають у штабель одна на одну хутром догори, накривають вологою тканиною і притискають тягарем. Починається процес відлежування, який триває 1–2 доби.

Нейтралізація. Оскільки у ворсі залишається кислота, яка заважатиме подальшій обробці шкурки, її слід нейтралізувати розчином питної соди (1–1,5 г/л) або гіпосульфїту (10 г/л). У розчині сировину тримають 20–60 хвилин, постійно помішуючи. Після цього шкурки промивають водою. Температура промивних вод повинна бути у межах 18–27°C; при нижчій — тривалість промивання збільшують.

Дублення. У процесі дублення шкіра стає еластичною і м'якою, стійкою до впливу вологи, тепла і хімічних речовин. Дублення буває хромове або танінове.

Для хромового дублення, зазвичай, беруть 3–7 г/л хромово-калієвих галунів, 40–80 г/л кухонної солі. Заливають шкурки й витримують у цьому розчині за кімнатної температури 10–24 годин, а за температури 30°C — 8–10 годин. Після хромового дублення міцність виробу може знизитися. Тоді потрібно нейтралізувати його питною содою або гіпосульфїтом.

Для танінового дублення застосовують рослинні дубителі — відвар

кори вільхи, верби або дуба. Найбільше дубильних речовин міститься у гілках верби звичайної, верболозу, верби водяної. Корою з гілочками щільно заповнюють ємність, заливають водою і кип'ятять 30 хвилин, після чого розчин фільтрують, додають 25–60 г/л кухонної солі і охолоджують. У такому розчині шкурки обробляють від 1 до 4 діб. Слід сказати, що дублення шкурок у відварі дубової кори стягує шкіру (вона стає цупкішою) й фарбує хутро й шкіру в жовтий колір.

Перетримувати сировину у цьому розчині також небажано. Готовність виробу визначають так: у паху відрізають маленький шматочок і на зрізі визначають, чи просочена шкурка розчином. Якщо просочена повністю, то процес закінчується.

Дубителі з кори рослин забарвлюють міздрю шкурок у жовтуватий колір, якщо ця жовтизна пройшла на всю глибину зрізу шкіри, то дублення завершено.

Деякі кролівники використовують інший склад для дублення: 1 л води, 1 ст. л. алюмінієвих галунів і 1,5 ст. л. кухонної солі. Цим розчином шкурки змащують тампоном і складають у штабель на 8–10 годин. Після дублення, закінчення якого перевіряють тим же способом "сушинки", шкурки злегка віджимають, складають у штабель, і протягом 1–2 діб вони дозрівають у процесі відлежування. Потім їх вивертають міздрею назовні.

Дехто після дублення знежирює шкурки в розчині прального порошку, що не зовсім правильно, але припустимо. Перед наступною операцією — **жируванням** — шкурки трохи підсушують і розминають.

Після жирування шкурка стає еластичною, м'якшою і водостійкою. Жирові емульсії, нагріті до температури 40–50 °С, наносять на вологу міздрю шкурок щіточкою або ватяним чи поролоновим тампоном рівномірним шаром, але так, щоб вони не потрапили на хутро. Оброблені шкурки складають міздрею до міздрі на 3–5 годин для вилежування.

Рецепти емульсій для жирування:

1. Гліцерин і яєчний жовток (1:1) добре збити.
2. 50 г олеїнової кислоти, 25 г риб'ячого жиру, 10 г нашатирного спирту на літр теплої води.
3. 100 г мила, 400 г свинячого жиру, 50 г машинного мастила, 60 г гліцерину, 30 мл нашатирного спирту на літр гарячої води.
4. Розчинити в 0,5 л окропу 50 г мила і, перемішуючи, влити 0,5 кг свинячого (можна й інших тварин) або риб'ячого жиру, розмішати й додати 5–10 мл нашатирного спирту.

Усі ці суміші треба добре збити у міксері.

Ще два рецепти емульсій (з розрахунку на 2 л готового препарату):

100 г господарського мила, 500 г тваринного жиру, 500 г риб'ячого жиру. Суміш кип'ятять, остиджують і додають 10—50 мл нашатирного спирту або аміачної води;

200 г господарського мила, 80 г тваринного жиру. Суміш кип'ятять, охолоджують і додають 10 мл нашатирного спирту.

Для жирування можна використовувати і жовтки курячих яєць, розтертих з невеликою кількістю солі дрібного помелу і гліцерину. Замість гліцерину можна взяти трохи води.

Після жирування шкурки ще раз кладуть на 2—8 годин для відлежування, після чого їх підсушують.

Сушіння. Температура у приміщенні, де сушаться шкурки не повинна перевищувати 30°C. Коли шкурки починають підсихати, їх часто мнуть і розтягують у різних напрямках. Найзручніше цю операцію робити на ребрі дошки. Потім хутро розчісують, міздрю натирають крейдою або зубним порошком, який вбирає зайвий жир від жирування, надає шкурці гарного білого кольору, а далі затирають наждачним папером № 0—1 чи пемзою, поки шкурка не стане подібною до замші. Обтрушують крейду і знову розчісують шкурку гребенем із дрібними зубчиками. Роблять це обережно, намагаючись не виривати волос.

Якщо шкурка на дотик м'яка, а хутро пишне й блискуче — шкурка вичинена добре.

Кушнірам-початківцям. Для відпрацювання методу чимбарення шкурок усю роботу спочатку проводьте на бракованій сировині або на шкурках кроликів, що загинули від незаразних хвороб. Усю послідовність операцій з чимбарення, їхню тривалість й умови температурного режиму та періодичність перемішування записуйте у журнал. Туди ж заносьте й дозування використовуваних препаратів і реактивів.

Реактиви варто купувати в спеціалізованих магазинах упакованими в спеціальну тару з етикетками, де наведені детальні характеристики тієї або іншої сполуки. Не слід брати реактиви врозсіп і без етикеток. Після обробки й засвоєння прийомів чимбарення можна почати вичинювати сировину гарної якості, але знову ж таки починати треба з невеликої кількості шкурок. Слід зазначити, що відпрацьовані розчини небезпечні для здоров'я людей і тварин, тому їх треба утилізувати з особливою обережністю.

Кілька рецептів страв із кроля

Кріль з лисичками

500 г лисичок або печериць (свіжих або консервованих), 300 г нарізаної цибулі, півсклянки "Олейни", 1,5 кг м'яса кроля, 1 жмуток зеленої цибулі, 1 ст. ложка вершків, сіль, чорний мелений перець, тертий мускатний горіх, зелень петрушки за смаком.

Гарнір: 200 г капусти броколі, 200 г цвітної капусти, 200 г моркви середнього розміру, 200 г зеленого горошку, сік з одного лимона, сіль — за смаком.

Гриби засмажте на "Олейні", після чого додайте вершки і протушуйте 5 хв. Кролика потримайте в проточній воді протягом 2—3 хв, після чого обсушіть і розріжте на порційні шматочки. Потім обсмажте в "Олейні" і покладіть у сотейник. Додайте сіль, перець, мускатний горіх, воду і протушуйте на середньому вогні півгодини. Після цього покладіть гриби, подрібнену зелену цибулю і доведіть до готовності.

Для гарніру відваріть у підсоленій воді, а потім підсмажте на "Олейні" моркву, цвітну капусту і броколі, горошок. Коли овочі підсмажаться, збризкайте їх соком лимона.

Готового кроля викладіть на блюдо разом з гарніром і прикрасьте зеленню петрушки.

Кріль по-ельзаськи

Кроля розріжте на шматки, обсмажте на олії (краще на салі) майже до готовності, додайте сіль, небагато прянощів (чорний перець, кориця, гвоздика) і відставте убік.

Окремо протушуйте капусту з цибулею і морквою, додайте приготовлене м'ясо кролика, незадовго до готовності залийте соусом з вершків. Зніміть з вогню і додайте страві настоятися під кришкою.

Соус: На олії підрум'янити борошно, розбавити вершками до густоти сметани, прогріти.

Страва смачна як гаряча, так і холодна. Гарячою краще вживати з вином (по-французьки), холодною — з пивом (по-німецьки).

Печеня

1. Кріль — 1,5 кг, 1 цибулина, 2 головки часнику, 75 г оливкової олії, по 2 чайні ложечки розмарину і чебрецю, 1 чайна ложечка материнки, 250 мл сухого червоного вина, по 50 г маслин і оливок.

Кроля розрізати на 8 шматків. Посолити, поперчити, обсмажити в олії. До кролика додати порізану цибулю і кілька цілих зубків часнику. Тушкувати 5 хвилин, всипати приправи, влити вино. Тушкувати годину. Перед закінченням додати маслини й оливки, часник вийняти, збити пюре і додати до соусу.

На гарнір — салат із червоної капусти і смажена великими шматками картопля.

2. 1 кг кролячого м'яса, 1 ст. л. оливкової олії, 1 ст. л. вершкового масла, сіль, перець, 2 апельсина, 40 мл вишневого лікеру, 125 мл яловичого бульйону, чебрець.

Кроля розрізати, посолити, поперчити. Розігріти олію, кроля обсмажити, додати цедру й сік з одного апельсина, лікер, чебрець і бульйон. Тушкувати годину. Наприкінці покласти нарізаний апельсин.

На гарнір — білий рис.

3. 1,5 кг кролячого м'яса, 4 ст. л. оливкової олії, 2 ст. л. кедрових горішків, 200 мл сухого білого вина, 3 лимона, 1 ч. л. естрагону і петрушки, 125 мл м'ясного бульйону.

Тушку розрізати, посолити, поперчити. Обсмажити в олії кролика. Додати горіхи, злегка обсмажити все разом, влити вино і тушкувати. З половинки лимона зняти цедру, відкласти. З 2-х лимонів вичавити сік, нарізати лимон, що залишився, додати до кролика разом з бульйоном. Тушкувати близько години. Наприкінці додати приправи.

Перед подаванням до столу посипати лимонною цедрою.

Гарнір — картопляне пюре.

4. 2 кролі, 100 г вершкового масла, 400 мл сухого червоного вина, ялівець, майоран, 4 ст. л. брусниці або журавлини, 8 груш, сіль, перець.

Кролів обробити, посолити, поперчити, обсмажити. Влити вино, поставити в духовку, розігріту до 200 градусів, додати траву і тушкувати 45 хвилин. Наприкінці додати брусницю і четвертушки груш. Тушкувати ще 15 хвилин. Гарнір — тушкована капуста.

5. 1 кріль, 500 г пюре з помідорів, 1 морквина, 1 цибулина, 1 корінь селери з черешком, 1 ст. л. олії, 500 мл вина (кагор або мадера), лавровий листок, перець, сіль.

Кролика поперчити, посолити. Овочі подрібнити, обсмажити в олії. Додати м'ясо кроля, вино, помідори, лавровий листок. Тушкувати годину.

На гарнір — біла квасоля.

Кролик у сметані

Перед готуванням м'ясо кролика обов'язково варто вимочити в холодній воді не менше двох годин, потім обсмажити великі шматки разом з кістками на розпеченій сковороді (без олії!) до ледь рум'яної шкірочки, тобто до того, поки рідина не випарується.

Тушку кроля вимочити, розрізати на великі шматки й обсмажити на сухій сковороді, як описано вище. У каструлю з товстим дном укласти крупно нарізані 2—3 ріпчасті цибулини, 2 лаврових листки, перець чорний горошком 5—10 шт. Зверху покласти шматки обсмаженого кроля. (Як правило, м'ясо смажать порціями, тому каструлю з цибулею готують заздалегідь і по ходу обсмажування заповнюють її шматками м'яса). Посолити. Заповнити каструлю з м'ясом на 1/4—1/3 водою і поставити на вогонь. Після закипання вогонь зменшити до дуже слабкого і млюїти близько 40 хв. Потім залити вміст каструлі 200—300 г сметани, краще жирної, і тушкувати ще близько 40 хв. до готовності. М'ясо має добре відставати від кісток і танути в роті.

Блаженство для тих, хто небайдужий до ніжності. Смачного!

"Хмільний кролик" з гвоздиккою й у пиві

(для любителів смачної дичини)

Смак несподіваний, дуже гармонійно доповнюється червоним вином і досхочу свіжими овочами. Буде потрібно: тушка кроля, 2—3 цибулини, 2 великі моркви, лавровий листок, перець горошком, гвоздика — 3—5 шт., кориця — 2 чайні ложечки, сіль, 500 мл темного пива.

Шматки кроля обсмажити до золотавої шкірочки (можна на добре підігрітій олії). Скласти у вогнетривку глибоку форму (плаский казан, сотейник з товстими стінками тощо). Посолити. М'ясо посипати корицею. Зверху покласти ріпчасту цибулю, нарізану кільцями, кружальця моркви (ні в якому разі не дрібну стружку!). Овочі трохи посолити. Додати лавровий листок, перець, гвоздику.

У сковороді, де смажився кріль, приготувати соус для заливки: прокип'ятити 1—2 склянки бульйону (можна з кубиків), додати пиво і до-

вести до кипіння. Киплячим соусом залити м'ясо. Запікати в гарячій духовці 1—1,5 години без кришки. Готовність — рідина майже уся випарувалася, залишки соусу перетворилися в желейну масу, м'ясо дуже підрум'янилося.

Дуже смачно, зупинитися неможливо!

Кролячі ніжки а-ля "курчата табака".

Ніжки посолити, нашпигувати часником і на спеціальній сковорідці з кришкою під пресом недовго смажити.

Вирізка, або як правильно її називають — кролячий хребет. Беремо вирізку, цілу з кістками (шматок завдовжки 50 см і діаметром 5 см). Натираємо сіллю, перцем, розмарином, майораном і часником. Загортаємо тонким шаром бекону або сала. Можна і фольгою. Смажимо. Подавати до столу із соусом із журавлини або просто з морсом з журавлини.

Кролячі ніжки спочатку трохи обсмажити до легкої шкірочки, потім додати спеції, цибулю, морквину, перець болгарський, помідори, васьки, біле вино. Все накрити фольгою й поставити у духовку. Тушкувати до готовності.

Можна готувати як курку.

Мій дідусь (до речі, мисливець) обсмажував шматки кролячого м'яса, солив, перчив, під кінець заправляв сметанним соусом зі смаженою цибулею і морквою. До цього часу пам'ятаю смак цього м'яса, можливо, неповторний смак був ще й тому, що готувалося воно у печі.

До речі, найсмачніший кролик — це нутрія. Але про неї у наступній брошурі.

Видавництво "ДІМ, САД, ГОРОД"

випускає книги для широкого кола читачів.

Передплатні серії "Бібліотека "Дім, сад, город" (індекс 01222) та "Дім, сад, город – плюс") стануть вашими надійними порадиниками. Наші автори – досвідчені вітчизняні фахівці в галузі рослинництва, садівництва, бджільництва, здоров'я, виноградарства та ін. Серії книжок можна передплатити з будь-якого місяця в кожному поштовому відділенні України. Для киян існує передплата в редакції.

Іногородні можуть замовити книги поштою через "Центр послуг "Дім, сад, город" (післяплатою).

Адреса для замовлення: а/с 208, Київ-2, 02002.

Поштові витрати за рахунок замовника.

Придбати книжки можна безпосередньо в редакції за редакційними цінами.

Адреса: вул. Краківська, 20
м. Київ-94 (ст. метро Дарниця)
тел. (044) 552-96-30, 559-94-60

Для оптовиків діє система знижок
Запрошуємо до співпраці

Серія брошур "Дім, сад, город" – плюс"

